

MODRA
PTICA
LETOIV.

MODRA PTICA

leposlovna revija, izhaja vsak mesec enkrat na dveh polah (32 straneh). Vsak letnik se prične z decembrom in se konča z novembrom naslednjega leta.

Letna naročnina samo na revijo, ki je vključena v redne publikacije Založbe Modre ptice, znaša Din 100.—. Posamezna številka Din 10.—. Naročniki na redne publikacije prejemajo list kot dopolnilo h knjigam brezplačno.

Urednik Janez Žagar. Rokopisi se ne vračajo.

Uredništvo in uprava v Ljubljani, Rimska cesta št. 3.
Telefon 3163. Št. čekovnega računa 15.369.

VSEBINA 9. ŠTEVILKE

AVGUST

Bogomir Magajna: Tubaljkan

Peter Donat: Estera

Adrijan Janc: Gospod Henry Beyle Stendhal
in roman Rdeče in črno

Marcel Proust: Konec ljubosumnja

Poročila

Razno

TUBALJKAN

BOGOMIR MAGAJNA

Oče mu je bil Slovenec, major, in je umrl radi tifusa tik pred svetovno vojno. Mati mu je bila Bosanka in jo je ustrelil neki oficir leto potem, ko je umrl oče. Iz Sarajeva so pisali v Ljubljano na magistrat, ki je spravil majorjevega sina Mladena na stanovanje in hrano v naš zavod, odkoder naj bi obiskoval gimnazijo. Sicer so bile velike težave s tem, kajti Mladen je bil star že štirinajst let, pa so le nekako uredili. Na sprejemnem izpitu ni obvladal nobenega predmeta. »Sirota je sirota,« so rekli profesorji in ga sprejeli, dasi so se potem vse leto kesali te svoje dobrosrčnosti.

Tako je postal Mladen naš drug in neizprosni gospodar prve, druge, tretje in četrte v zavodu. Imel je zagorelo, skoraj črno kožo in po velikosti je prekašal vse za dva pednja. Velike, nemirne oči so mu žarele kot oči kragulja. Lepo raščen je bil, gibek in živ. Prav gotovo je bila njegova mati zelo lepa.

Nižja gimnazija se je povsem delila od višje. Nižješolci so imeli svojo učilnico, višješolci svojo; nižješolci svojo spalnico, višješolci svojo, nižješolci svoj vrt, višješolci svojega, nižješolci niso smeli kaditi, višješolci so smeli, višješolci so smeli včasih v kino, nižješolci nikoli, višješolci so smeli igrati baline, nižješolci samo nogomet. Višješolci so bili aristokracija, nižješolci pa so se delili v dve kasti: v prvo, ki je bila plebs in je morala vikati tretjo in četrto, ki ni bila več plebs, ampak nekaj višjega, kar še ni imelo pravega imena, vendar se je že nekako približevalo aristokraciji. Tretja in četrta je imela pravico pretepati prvo in drugo in gorje, če bi se kdo pritožil prefektu. Bili so v zavodu nenapisani zakoni, ki pa so se jih verno držali vsi, odkar je obstojal zavod in ni nikomur prišlo na misel, da bi jih kdaj prelomil.

Tako se je zgodil s prihodom Mladena v naš zavod že prvi teden pravi čudež. Po dvorišču je zagnal žogo golman iz četrte. Za njo se je zapodila vsa tretja in četrta — toda Mladen iz prve je prehitel vse — zaprašil se je za žogo, jo ugrabil iz gneče in jo zmagoslavno nesel k naši gruči, plebsu, ki je začudeno strmел vanj in pričakoval, kaj se bo zgodilo. Saj smo vendar smeli igrati nogomet šele potem, ko se je tretja in četrta naveličala igre. Tretja in četrta je onemela radi te nesramne drznosti. Golman iz četrte se je polagoma in ves divji od jeze približal Mladenu: »Vrni mi žogo, ti vsrani prvošolec, ti umazani Bosanec!« — Komaj je izpregovoril, je že treščila pest po njegovem obrazu. Golman se je zvrnil na tla, toda prihodnji hip je že planil nazaj na Mladena in z njim vsa tretja in četrta. Mladen se je pričel biti z vso strastjo južnjaka: »Strahopetni psi, ali ne boste pomagali,« je zaklical nam, ki smo stali v bližini in se nismo mogli odločiti. Na njegov klic smo se zapodili tudi mi v bitko, ki se je po petih minutah končala z našo zmago. Podili smo tretje in četrtošolce čez dvorišče in vrt do telovadnice, v katero so se skrili in zaklenili. Potem smo tekli nazaj na dvorišče in igrali nogomet, v katerem

je zopet zmagala Mladenova stranka. Tako je postal Mladen poglavar vse nižje, v blagor in veselje nas vseh. Ukročeni tretje- in četrtošolci so mu vzdeli ime Tubaljkan. Ta ali oni se mu je še skušal upreti, a je ukrotil vsakega s kratkim, toda izdatnim pretepom.

Pokazal nam je v kratkem času, kako je mogoče prelomiti pravzaprav vsako pravilo, pred katerim smo imeli poprej spoštovanje in strah. Če se je pri kom pojavilo potem kesanje, ga je ozdravil Tubaljkan z ognjem svojih zenic, z drobnim posmehom in s kratkim zamahom roke. »Zakaj bi mi imeli manj pravic kot jih imajo študenti izven zavoda? Prefekti so sestavljali pravila in ne mi. Nas ni nihče vprašal za mnenje. Zakaj bi nas torej pekla vest, če se ne držimo pravil.« In tako se nam je kmalu zazdelo, da je pravzaprav prijetno in celo častno prelamljati pravila.

»Kdo izmed vas ima kaj denarja,« je vprašal Tubaljkan. Vsi smo privlekli krone iz žepa in Tubaljkan je določil: »Ti pojdi po torte, ti pojdi po klobase, ti pojdi po egiptovske cigarete!« — »Toda mi moramo vprašati prefekta za izhod.« Tubaljkan se je porogljivo zasmejal: »Ali višješolci kaj vprašajo za izhod? Strahopetci, dajte mi denar in pojdem sam.« Zardeli smo in hiteli sami tihotapsko nakupovat stvari, od katerih je Tubaljkan dobil vedno največji del. Nekateri smo bili že z gmajne navajeni kaditi — druge je naučil Tubaljkan. Skrili smo se za grme in tekmovali, kdo bo pokadil največ. Največ je pokadil Tubaljkan in nikdar mu ni postalo slabo. Cigarete so dvignile naš ponos. Spoznali smo, da se bogve koliko ne razlikujemo od višješolcev, saj jih doslej nismo spoštovali toliko zaradi višjih razredov, kakor pa zaradi pravic, ki so jih uživali pred nami. Pravica kaditi cigarete pa je gotovo bila najvažnejša.

Prefekt nas je instruiral vsak dan. Za vsako neznano latinsko besedo smo dobili s palico po roki. Tubaljkan je sedel poleg mene. Pred izpraševalno uro mi je navezal vrstico krog noge in kadarkoli ni znal besede, je potegnil za vrstico. Zašepetal sem mu in on je ponovil. Nekoč je preslišal besedo in je bil tepen. Zato je potem zlomil palico v miznici, razlil črnilo po prefektovih knjigah in nas potem vodil na travnik. Po tistem travniku se je sprehajal prefekt vsak dan ob šestih točno v isti smeri naprej in nazaj in zamišljeno molil brevir. Tubaljkan je z našo pomočjo skopal jamo v tla. Odnegli smo prst in pokrili jamo s palicami in travo. Točno ob šestih je prefekt padel vanjo in si zvinil nogo. Ležal je v naše veselje ves teden. Instruiral nas je neki višjesolec, ki smo mu vsak dan napolnili žepa s cigaretami, tako da je bil zelo zadovoljen z nami in mi z njim. Po ozdravljenju je prefekt razpredel široko preiskavo radi palice, knjig in jame. Preiskava je ostala brez uspeha. Za tri dni smo izgubili vse proste ure, toda prefekt nas ni več pretepal. Tako je Tubaljkan uničil naš največji strah, strah pred urami instrukcije in s tem razorožil prefekta. Najboljše njegovo orožje, grožnja, da bo pisal staršem, ni mogla priti v poštev. Tubaljkan ni imel staršev.

»Več kot po trije naenkrat ne moremo v kino,« je rekel Tubaljkan. »Tudi ne puste pred šestnajstim letom nikogar v dvorano. Moramo ravnati pametno. Treba je imeti denarja.« — Izročili smo mu denar. Tubaljkan je kupil pest dobrih cigar. K blagajni je stopil sam in zahteval ponosno tri listke. Bil je velik in črn. Gledal je moško in gospodična mu je dala listke. Ko se je predstava začela, je Tubaljkan stopil h policaju in mu stisnil cigare v roko. »Zunaj na cesti stoji nekaj sumljivih

ljudi, ki bi se radi pritihovali po stranskem vhodu v kino,« je rekel policaju. Policaj se je nasmehnil in odšel k stranskem vhodu, čeprav je vedel, da je zaprt — mi pa pri glavnem notri. Vrtar je seveda dobil tudi par cigar. Občudovali smo potem vojsko na platnu in deklice, ki so se nam prikazovale in zdele silno lepe. Tubaljkanu so žarele oči, požvižgaval je na melodije, ki jih je slišal v kinu, govoril o vojaki in deklicah, posnemal z nami vojsko na platnu in prepeval po vrtu: »Čini se čini, po mesečini, u tihoj noči, dragan će doći.« — To pesem je rad prepeval. Bogve zakaj. Morda jo je rada prepevala tudi njegova mati v večerih tam nekje sredi Sarajeva, mesta, v katerem se menda nikoli ne rodi kak človek brez ognja. Nasplošno je postajal v večerih Tubaljan zamišljen in žalosten. O materi je rad govoril in nam kazal njeno sliko. »Ubil bom tistega oficirja, ki mi je ustrelil mater, kakor hitro ga izpuste iz zapora. Ni je sile, ki bi mi preprečila, da ga ne bi ubil.« Ob teh besedah je postal zamišljen in srdit: »Mati me je imela zelo rada. Oče me je včasih kaznoval, ona pa nikoli. Lahko sem letal po vsem Sarajevu, pa mi ni rekla nič.«

»Pa zakaj je ustrelil tvojo mater,« smo ga vprašali. — »Lepa in mlada je bila. Rad jo je imel. Ona pa ga ni marala. Ali mislite, da bi marala moja mati kar vsakega, ki bi ji prišel nasproti? Neki dan je prišel k nam in jo ustrelil vpičo mene. Jaz sem planil nanj, on pa je strahopetno zbežal in se skrival, dokler ga niso prijeli orožniki. Mene pa so poslali sem. Tisočkrat rajši bi bil v Sarajevu, a kaj se hoče, ko je bil oče pristojen v Ljubljano. Odvedli so me sem, toda jaz nisem tak norec, da bi vedno gulil podplate po Ljubljani. Boste videli vraga — neki dan jo uberem nazaj, pa če se vsi postavijo na glavo.«

V nočeh je včasih sedel sredi postelje, ko smo drugi že skoraj vsi spali. Strmel je skozi okno v pokrajine in se smehljaj. Kadar je sijala mesečina na njegov obraz, so mu čudno žarele oči.

»Kaj premišljuješ, Tubaljan?«

Tubaljan se je zarežal na široko in ni odgovoril in mi nismo vedeli, kaj mu je. Kdo ve, na kaj je mislil takrat — klicalo ga je od bogve kje in on je prisluškoval kot ptič v kletki. Rad bi poletel, pa še ni vedel kako. »O, v Sarajevu slišiš na vsaki cesti muziko in poslušaj, kako pojejo ciganke. Ni dneva, ki bi bil brez muzike in petja. Tudi moja mati je rada prepevala. Tu pa je vse tiho kot v mrtvašnici. Saj ne veste, kaj se to pravi — Sarajevo,« nam je govoril.

V šoli ni obvladal niti enega predmeta in profesorji ga skoraj niso hoteli več izpraševati. Uporno jim je strmel v oči in nič odgovoril, ali pa je izjavil na kratko: »Ne vem«, ter odšel s trdimi koraki — nalašč je tolkel s podplati v tla, da bi ujezil profesorja — nazaj v klop.

»Kaj bi rekla vaša mati, če bi še živela,« je vzkliknil nekoč profesor nemščine. Tubaljan je zardel, ustnice so mu zatrepetale in zagnal je knjigo na tla, ne da bi odgovoril. Radi tega so ga zaprli, pa je ušel iz karcerja. Profesorji so obupali nad njim in potrpežljivo čakali konca leta, ko bo moral Mladen radi samih slabih ocen iz gimnazije.

Edini, ki ga je imel rad, je bil profesor, vojaški poročnik, ki nas je učil vojaških vaj.

Vlada je kmalu po začetku vojne izdala ukaz, naj se vzgajajo otroci že od prve naprej v vojaškem duhu. Višješolci so imeli strelske vaje, nižješolci pa manevre po ljubljanskem polju. To je bilo posebno veselje

za nas. Posamezni razredi so tvorili čete, naš zavod pa je imel svojo posebno četo, ki jo je vodil Tubaljkan. Poročnik in nekaj podčastnikov je sestavljalo glavni štab. Tretja in četrta je zasedla gozdove pred Savo. Prva in druga in celotna četa iz našega zavoda bi morla naskočiti in zavzeti gozdove. Tubaljkan se je silno razsrdil, ko je glavni štab določil našo četo za rezervo. Vendar je ubogal. Polegli smo v razore pred gozdovi in pričakovali povelja. Ostale čete so naskočile gozd, toda ni minulo pol ure, ko so že vojščaki gozda z divjim krikom vrgli naše nazaj iz gozda in jih podili prav proti našem položaju. Tedaj je planil Tubaljkan brez povelja naprej — mi za njim — in navalili smo na nasprotnike v svojo silo. Ostali so se zopet okrenili za nami. Tubaljkan je s svojim vzgledom ukazal neusmiljeno pretepati nasprotnike. Manever se je spremenil v pravo bitko, v kateri se je stotine parov valilo in rvalo po tleh, dokler ni bila sovražna vojska popolnoma razbita in smo podili posamezne čete prav do Save. Tubaljkan je v divjem veselju drvel pred nami in premlatil vsakega, ki ga je dohitel. Bilo je toliko krvavih nosov in raztrganih oblek, da se take vaje niso več ponovile. Mesto njih so uvedli predavanja na prostem. Profesor poročnik nas je vodil na Golovec in tam razlagal umetnost vojskovanja. Sedeli smo krog njega, on pa je od časa do časa vprašal: »Mladen, kaj bi naredili vi v tem slučaju?« In Mladen je odgovoril veselo in ponosno: »Naredil bi to in to.« Za vsak odgovor ga je profesor pohvalil in Tubaljkanov ugled je rasel med nami do neizmernosti.

Zato ni čudno, da smo mu vsi dajali prostovoljni davek. Hrana ni bila v tistem letu vojske v zavodu, ki je bil spremenjen v zasilno vojaško bolnico in kjer je bilo poleg nas še polno ranjencev in vojakov, tolika, da bi mogla nasititi človeka. Vsi — razen Tubaljkana — smo dobivali priboljške od doma. Vsak dan je kdo izmed nas dobil zavoj s kruhom, s sirom, ali celo s klobasami. Najboljši del od vsega je dobil Tubaljkan.

Ne vem kako se je pogodil z višješolci, da so nam posodili baline za mesec dni. Morda jih je presenetil s svojo brezmejno drznostjo in z živim ognjem svojih zenic. Neki dan smo naskočili višješolski vrt in potrgali vse zrele črešnje na treh drevesih tako spretno, da ni mogel nihče dognati, ali smo jih obrali mi, ali višješolci, ali vojaki. Mimogrede smo obrali še gredico rdečih vrtnih jagod. Poleg tega smo smeli ob nedeljah nekateri v učilnico ali spalnico višješolcev, kjer smo občudovali njihovo zmožnost v taroku, seveda brez prefektove vednosti. Tubaljkan jim je delil naše cigarete, ki so jih sprejemali z veseljem. Seveda je radi tega umrlo spoštovanje do visoke aristokracije in smo bili vsi kot eden, zlasti potem, ko nam umetnost taroka ni bila več skrivnost.

Nekoč nas je peljal Tubaljkan s skrivnostnim namigom za telovadnico: »Boste videli hudiča,« nam je rekel. Za telovadnico je stal velik sod, iz katerega je silno smrdelo. Tubaljkan je dvignil enega in drugega izmed nas čez rob. Nekaterim je postalo slabo, čeprav se je Tubaljkan smejal. Sod je bil do polovice poln človeških rok in nog, ki so jih odrezali ranjencem in jih nameravali pokopati ponoči. »To ni nič,« je pojasnil Tubaljkan. »Na fronti je takih stvari na metre visoko pa tudi veliko pravih trupel je vmes. V vojski se mora človek navaditi tudi na take svinjarije, ki obračajo želodce.« Drugič nas je zopet skrivnostno peljal v telovadnico: »Pravkar je šel narednik na stranišče in zopet vam lahko pokažem vraga,« je rekel. Šli smo v telovadnico in onemeli od groze.

Gori na klinih od treh plezalnih lestev so viseli za roke trije privezani vojaki popolnoma posineli v obraz. Usta so jim zijala široko odprta. Iz njih se je cedila slina. Oči so jim grozno izbuljene strmele v nas. »Te bo treba odvezati. Svinjarija je, da obešajo vojake, ki bodo morali prej ali slej poginiti na fronti,« je rekel Tubaljkan in hitel odvezovati obešence, ki so potem strmeli vanj kakor v prikazen. Narednik se je vrnil in besnel nad Tubaljkanom. Potem je šel raportirat, toda Tubaljkanu se ni zgodilo nič in tudi vojakov niso več privezovali v telovadnici. Tisti dan je prefekt pohvalil Mladena, češ, da je hraber in da ima dobro srce. »Vojaki vendar niso zaklane svinje, da bi jih privezovali na kline. Jaz bi dal obesiti komandanta za cel dan, da bi spoznal, kaj se to pravi,« je odgovoril prefektu. Prefekt se je začudil, ni rekel nič in je odšel.

Angelica je bila naša sošolka in v nižji med najlepšimi deklicami. Sošolci smo se prepirali, kdo bo sedel tik za njo v klopi. Tudi je bilo zelo prijetno vleči jo za kite in se smejati potem, ko se je srdila in grozila, da bo ovadila razredniku. Pa ni ovadila nikogar. Tubaljkan ni mogel seveda nikoli priti na vrsto, da bi sedel za njo, ker je bil prevelik, razen med nalogami, ko so ga presedali v drugo klop, da bi ne prepisoval. Angelica pa mu je vedno nastavila svoj zvezek tako večše, da ni profesor nikdar zapazil, kako je Tubaljkan prepisal. Sicer Mladenu prav gotovo ni bilo mar, da bi nalogo dobro pisal, toda veselilo ga je prevarati profesorja, še bolj pa sedeti za Angelico. Tako je kar sam vstal, ko se je prikazal profesor z zvezki in se preselil v drugo klop v veliko veselje nas vseh. Pa tudi Angelica se je zaljubljeno ozirala v črnega orjaka za seboj, ki mu je bil pokoren ves razred.

V začetku junija je postal Tubaljkan zelo zamišljen. Po cele ure je posedal sam na vrtu in strmel tja proti Krimu. V sredi junija pa nam je naenkrat rekel: »Odločil sem se, čeprav mi je težko radi Angelice in vas. Na Angelico bom najtežje pozabil. Takih deklic kot je Angelica, je prav gotovo malo na svetu. Če bi bila večja in bi ne imela starišev, bi že jaz ukrenil, da bi bilo prav. Rada me ima in prav gotovo bi odšla z menoj.« Vedeli smo, da namerava pobegniti, in mu naložili nekaj kron v žep. Poleg tega smo pripravili kruha, sira in cigaret v velik zavoj. Tubaljkan je nakradel na vrtu šop vrtnic in jih nesel Angelici v razred. Zelo se je razveselila rož. On pa je postal žalosten. »Ko bi ti vedela, Angelica, kako je v Bosni lepo, bi prej ali slej prišla tja,« ji je rekel.

Zvečer je pobegnil. »Jaz se ne bom tepel za tiste raztrgane rede. Moje izpričevalo lahko vržete na ogenj. Žal mi je, da vas ne morem vzeti s seboj. Pozdravite Angelico! Zbogom, fantje!« Stisnil nam je roko in skočil skozi okno na cesto, po kateri je odkorakal z nahrbtnikom na hrbtu, s cigareto v ustih in z roko v hlačnem žepu visok, ponosen, živ in razigran. V zavodu je nastala za njim velika praznina in še marsikdaj smo se spomnili na Tubaljkana.

*

Pred par leti sem sedel v času velikih manevrov s svojimi bolničarji blizu vrha več kot dva tisoč metrov visoke planine na koncu Bosne. Mimo nas so drvele čete in naskakovale vrh. Jaz pa se nisem menil zanje, ampak sem opazoval prekrasno igro petdeseterih zrakoplovov, ki so se borili med seboj v višini treh tisoč metrov. Pet in dvajset je bilo naših bosanske divizije, pet in dvajset jih je bilo jadranske. Častnik, ki je

ležal poleg mene na hrbtu, je strmel z daljnogledom v ozračje in neprestano vzdikljal v začudenju. »Naši so hudiči. To je blaznost! Glej ga vraga, ta bi jih v slučaju vojske sklatil že pet. To niso ljudje — to so norci.«

V prekrasnih črtah so rojili naši zrakoplovi nad sovražniki, ki so se zaman skušali dvigniti nad nje. Med vsemi pa je švigal kakor lastovica mali zrakoplov, ki se je bliščal v soncu kot zvezda. »To je naš leteči hudič Mladen, že stokrat kaznovan radi prestopkov, toda večkrat odlikovan radi brezmejne drznosti.« Zdelo se je, kakor da je pilotu vseeno, ali leti z glavo navzgor ali navzdol, dokler ni naenkrat kriknil častnik poleg mene. »Vraga, zdravnik, teci, nesreča!« Kosi razbite svetle ptice so planili skozi dim in ozračje proti velikim prepadom, ki so zijali daleč pod nami v gozdove nad reko. Hip za temi kosi se je v zraku odprlo padalo in se zibalo v močnem vetru v širokih nihljajih naravnost proti vrhovom pečin. »Ako ga ne odnese mimo prepadov v gozdove, je izgubljen,« je zaklical častnik. Jaz pa sem stekel z dvema bolničarjema, z nosili in zavoji navzdol po gori in gledal med tekom na padalo, pod katerim je visela zibajoča se drobna točka, človek, ki mu je usojena gotova smrt, če ga veter trešči v skalovje. Pa je ta točka šinila mimo prepadov in se izgubila v črnih gozdovih daleč doli v dolini.

Po dolgem iskanju smo zagledali blizu reke na nekem drevesu padalo. Pod drevesom pa je ležal z razbitim kolenom Tubaljan in glasno preklinjal. »Pozdravljen, Tubaljan! Častitam ti za tvoj vražji zračni maneuver in zato, da si ostal živ,« sem mu rekel. — »J. b. l. b., ti si,« je vzdikljal presenečen in se od veselja zarežal kljub bolečinam. Stisnila sva si roko. Razrezal sem mu hlače z nožem in mu povezal koleno. In kakor da bi se spomnil na nekdanje dni, sem mu hitro ponudil cigareto, po kateri je hlastno segel. Pogledal je na drevo. Rešite padalo! Je vredno trideset tisoč dinarjev. Nisem ga mogel odpreti dokler nisem slekel rokavic. Kljuka se je pretesno prilegala. Sem že mislil, da letim za vekomaj k svoji materi! Toda naš maneuver je bil izboren. V primeru vojske bi nasprotnikom ne bilo lahko loviti hudiča po ozračju, dragi moj!«

Naložili smo njega in padalo na nosila in počasi korakali proti ambulanci.

»Onega nisem mogel ubiti. Umrl je v zaporu. Morda bi ga tudi drugače ne ubil, saj je moral vražje ljubiti mojo mater,« mi je rekel po poti. Potem je pa vprašal naenkrat: »Povej mi, ali je Angelica še živa? Rad bi enkrat po dolгих letih obiskal Ljubljano. Včasih se mi stoži po nji.«

»Angelica se je že pred leti poročila in ima že tri otroke,« sem mu pojasnil. »Tovariši te pa prav gotovo niso pozabili do danes, čeprav so razkropljeni vsepovsod.«

Nasmehnil se je: »Ah, jaz ne vem, če bom imel kedaj otroke. Moje zračno kraljestvo je prenevarno, da bi za potomce zidal prestole v njem. Zračno kraljestvo ni za vsakega. Tičati vedno na zemlji pa se mi ne ljubi. Na zemlji je dolgčas.«

Pred ambulanco ga je čakala truma častnikov in vojakov, ki so ga sprejeli z radostnimi vzdiklji. »Pozdravljen, Mladen! Pozdravljen naš prvak, leteči hudič! Divizionar te bo zopet poklical k sebi. Navdušen je bil radi tebe.«

Tubaljkan je zamahnil z roko, kakor da mu je vseeno, kaj mislijo drugi.

K ambulanci je priplaval zrakoplov in sedel na travnik. Položili smo Mladena vanj.

Stisnil sem mu roko: »Na svidenje, Tubaljkan!«

Nasmehnil se je, potem se je sinja ptica dvignila in ga odnesla čez silno planino v Sarajevo.

»Bog ve, kdaj bo poginil Tubaljkan,« sem si mislil.

ESTERA

PETER DONAT

I

Bilo ji je štiriindvajset let. Kakor vsaka, je tudi ona že nekoč doživela svojo ljubezen in imela je, hvala Bogu, časa dovolj, da je lahko v miru in pobožno prebavljala svojo »življenjsko tragedijo«. Tako je životarila pri svoji stari, siromašni materi in se spominjala ljubimca, ki jo je že zdavnaj zapustil. Živela je od svojega hrepenenja, mimo tega pa na vsem svetu ni bilo ničesar, kar bi bilo njenega. Vendar pa je bila njena domišljija tako brezmejnja, da se je lahko kadar koli je hotela, povračala v nekdanzo srečo. Vse je dosegla z njo in že zdavnaj se je v njej porajala polzavedna želja, da bi nikoli ničesar ne imela, samo, da bi ji bilo tako na drugi strani vse dosegljivo. Zdelo se je, da so se ji vse strasti pogreznile v tem hrepenenju. Smrtna tišina je vladala v njeni samoti in sleherna malenkost je v tem ozračju pridobila neizmerno na svoji pomembnosti.

Bila je docela neizobražena in si zato ne bi mogla najti primerne službe. Bila je vedno doma. Krpala in prenařevala si je stare, podedovane obleke in to ji je bilo edino dnevno opravilo. Potlej si je pomerila eno teh starih cunj ter posedala ure in ure pred ogledalom, zamišljena in negibna. Vedela je, da ni lepa, in mislila je, da si bo tako pregnala zavest o svoji grdoti. Po cele ure se je ukvarjala s kakšno najnepomembnejšo stvarjo. Občudovala je, recimo, svoje klasično ime ali pa je premlevala misel od včeraj ali kakšno vprašanje, ki ga ni znala razrešiti in ji je zato težko in nejasno lebdelo pred očmi. Gruntala je ob njem celo večnost, potlej pa je nestrpno kakor vsi fantasti zavrgla celo vrsto sklepov ter precej nato spet utonila v morju svojih prividov. Vse v njenem življenju je bilo enolično, vse se je gibalo v nekem pravilničnem ritmu, enoličnost se je vtapljala v enoličnosti. V tej tišini se ji je potvoril vsak življenski dihanje, prijazno ali sovražno. Kakor iz puščave so rastle pred njo čudni liki, mlini na veter, ki je z njimi bila svoj lirični boj na življenje in smrt, boj do onemoglosti, do sladke samopozabe. Življenje se ji je porajalo iz nič. Tako je bila v marsičem podobna idijotu, ki se po dolgotrajnem, holnem in razvratnem fantaziranju »odloči«, da ubije mušico ali pajka, ter po tej »odločitvi« zapade nekakšni sadistični ekstazi.

Lepih oblek ni imela, čeprav se je v mislih zmerom z njimi ukvarjala, in na promenadi se nikdar ni mogla razkazovati. V šoli — odtlej je bilo že veliko let — je doživela popoln polom, in morala je ostati doma.

Imela je tedaj zadosten razlog, da so se ji zdele vse one redke prijateljice, ki so ji tedaj še bile zveste, pregrešne, ošabne in prifrknjene. Bile so zaljubljene. Bahale so se z vsemi dozdevnimi in resničnimi čistilci, hodile so redno na promenado in tu pa tam jih je celo osrečil spremljevalec. Vse to je bilo Esteri zoprno. Živela je sicer v neprestani, bojazljivi samodopadljivosti, vendar se je zdela sama sebi vzvišena nad takim samoljubjem in takimi ljubezenskimi igrakarijami. Bila je tudi izredno pobožna in spodobna, kar njene prijateljice niso bile; — pričarati si je morala, da je močnejša in vrednejša od njih, ali ta občutek je mogla doseči le v samoti. Prijateljicam se je zdela zato prenapeta in smešna in druga za drugo so jo bile zapustile. Dvakrat na dan je sedela v cerkvi in se naslajala nad znanimi enakomernimi zvoki molitev in orgel. Dan za dnem so vzdihale njene neutešne, brezoblične želje pod oboke male predmestne cerkve, in nežno kakor jutranja meglica je legel razkošni somrak na Esterino dušo, ki je pritajeno žarela.

II

V čem pa je bila njena tragedija? Najbrže spet v ničemer. Toda poglejmo! Pred mnogimi leti — natanko pet jih je minilo — sta imeli z materjo podnajemnika, drobnega oficirčka. In oficirček je bil po naključju — kar za Estero ni bilo nevažno — baron. Ah takrat je bila še mlada — med tem se sicer še nikakor ni spremenila in ničesar novega ni doživela — skratka bila je samo mlada! Mogla se je zaljubiti. Baron je bil. Bil je podnajemnik in tako je lahko nemoteno postopal po skromnem stanovanju in očaral prebivalce s svojo nezavedno gospodovalnostjo. Ali hkratu je bil tako ljubezniv, tako očarljiv, dà, pravi otrok je bil. Vsak dan ji je napravil toliko poklonov in ti pokloni — pa naj je bil njih pravi vzrok tak ali tak — so bili že sami po sebi tako prijazni, tako občudovanja vredni, da so morali dekleta, kakršno je bila Estera, docela omrežiti. Zaljubila se je, ga skrivaj oboževala, ali njegova ljubeznivost je bila zmerom enaka in naj je bila še tako velika. In Estera ga je zasledovala povsod; srečavala ga je — kakor po naključju! — na cesti, ob njegovem običajnem povratku iz kasarne, morila ga je s tisoč vprašanji in zmerom je dobila najljubeznivejši odgovor. Igrala in zabavala se je z njim pozno v noč. Mislila je zmerom samo nanj in še v sanjah ga je zasledovala. Ali ves čas ni padla niti besedica o ljubezni in niti enkrat se jima pogleda nista zaupno srečala. In ljubezen je Estero pripravila v bes, tirjala je od nje tisoč vzdihljajev in milijon skrivnih solza, ali ljubeznivo razmerje med njima se nikakor in nikamor ni hotelo premakniti. Pač. Nenadoma je prišla nesreča. Lepega, ljubeznivega barona so nenadoma premestili v oddaljeni kraj na jugu in mož odtlej ni dal niti glasu več od sebe. Tako nepričakovano se je vse primerilo, tako nenavadno hitro, in Estera bi bila skoraj omedlela, če bi imela le dovolj časa, da bi se sploh lahko razmislila o strašnem dogodku. Baronček pa se je poslovil spet tako ljubeznivo, klanjal se je tisočkrat in smehljal se je, ali pri tem mu ni zrasel niti en sam siv las. Bog vedi, če je sploh kdaj kaj ugenil o njeni ljubezni — o, da bi bil imel o njej vsaj blede slutnjo, gotovo bi je ne bil zapustil brez vsake misli, brez spomina, (in naj bi bil še tako bežen), brez posebnega čustva v srcu. Ali da ji je tako uničil vse upe! Tako nepričakovano se je to primerilo, da še dolgo ni mogla prav verjeti, in da se je šele polagoma začela zavedati, da ni za

njim nobenega sledu. Kmalu nato je skušala hudobna sosedka prepričati Esterino mater, da se je baronček zaročil s starejšo, imovito damo, kar se je po dolgem, dolgem času izkazalo vendarle za resnično.

Estera pa se ni drznila obremeniti vesti s tem, da bi verjela v tako porazno dejstvo. Zakaj vedela ni, da je bil baronček tudi uboga para in da je moral skrbeti za mater, tudi ni vedela, da je bil baronček otrok brez volje in samostojnosti in da se je docela prepuščal vplivu svoje matere, ki bi ga bila rada videla bogatega in srečnega; da ga je — čeprav Estere nikdar ni ljubil — zapeljala samo mati, da je oženil starejšo damo (njena starost in varuštvo sta mu bili prav tako potrebni kakor materina nega). Da, vsega tega Estera ni vedela. Tudi ni vedela, da bi se baron sam najbrže nikdar ne bil oženil; da je bila sama kriva svoje nesreče, če ga je pustila oditi, ne da bi mu bila zinila besedo o svoji ljubezni. Res, kratka je bila ljubezen in dolga tragedija! Komaj se je bil prikazal, komaj se je Estera temeljito zaljubila, že je izginil in vsega ni bilo več kakor v kinu — in obsedela je in bolj jo je menda pustila na cedilu usoda sama kakor pa namišljeni ljubimec.

So zaljubljeni vseh vrst, junaki, prave veličine v ljubezni. Ljubezen je cela religija z verniki in skeptiki in s strašnimi dvomi. Ti se iz ljubezni ubijejo, drugi so spet junaki v obzirnosti ter potlačijo svoje žgoče želje. To so močne in strastne duše, ki se lovijo ob molku svoje prve strasti kakor nad prepadom ter večno trijumfirajo v tej strasti. Drugod spet vidimo melanholike, ki skrivajo čustva v somrak duše ter si iz skromnega spomina ustvarijo celo religijo in iz življenja spokojen samostan: zunaj divjajo viharji in v njih samih je zatišje. In včasih gre mimo njih občutljiv duh in si poreče: »Da, vem, to je ena onih žen, ki je morala biti neznansko lepa in pravimo o njej, da je tragična,« in precej nato že vse pozabi . . .

Estera ni bila podobna nobenemu teh ljubimcev; imela je svoj značaj, ki se je navsezadnje tudi skladal z njeno usodo. Bila je neizobražena in pri tem nekoliko silovita. Zato je tudi njena fantazija zavzela nekoliko drugačne, realnejše, bolj grobe oblike, kakor pri deklicah, ki čitajo sentimentalne romane. Zavest o nesrečni ljubezni — kakor ji je bila ta zavest tudi le počasi proniknila v dušo — je bila grobo dejstvo, ki ga noben fantast ne more odstraniti iz življenja.

Dneve in dneve je posedala pri oknu in hrepenela po ljubimcu in po namišljenem sijaju in razkošju, ki ju je v mislih spojila z njim in ki se je zdelo, da sta z njim vred tudi odšla. On je bil baron (kar sicer ni res, njegovi predniki so bili le preprosti plemiči, ali za barona so ga imenovali, ker niso bili večji plemenitaških naslovov) ona pa je bila revna, kar si je sicer le s težavo drznila priznati. Ta samoočitek je postal sedaj odločilen, zdelo se ji je, da je bilo tudi to vzrok njeni nesreči v ljubezni. Čutila se je ponižano, zavrženo, in odtlej je v trenutkih dvomov resnično pričela čutiti, da pripada neznatni kasti. Ali zmerom si je priklicala na pomoč vsemogočno domišljijo, da se je po potrebi iznebila tega občutka. Prav barbarsko je hrepenela po velemestih civiliziranih dežel in kakor se zamorec neskončno marljivo in pobožno uči francoščine ter se udano prepušča vsakemu novemu vtisu, tako se je tudi Estera z nepojmljivo naivnostjo prestavila v svet, ki ga nikdar ni videla, ki ga sploh bilo ni. In njeno uzurpatorsko hrepenenje ni poznalo meja, daljina se je udajala njeni volji. Živela je v svetu razkošja in noblese,

udanih slug, nešteti častilcev, in je bila vsak trenotek prepričana, da dejansko potuje iz dežele v deželo z letali, ekspresnimi vlaki in z razkošno opremljenimi luksuznimi parniki in tako dalje in ustvarjala si je zamotane predstave o velemestih in mednarodnih kopališčih, ki jih nikdar ne bo videla. V duhu si je sestavila cel fantastični atlas zemeljske krogle.

Stanovali so ob železnici. Mimo njenega okna je vozilo vsak dan stotero vlakov. In Estera je mislila na vsakega posameznika v vlaku, spremljala ga kakor ljubica, kakor mati, kakor otrok, ki ljubi; in zdelo se ji je, da z njim velikodušno prenaša njegove tegobe. Vse svoje želje je jemala za resničnost. Vendar ni bila nikdar ona tista, ki potuje. Zmerom se je umislila v drugo, moško, lepo ali grdo, zmerom v bogato osebo. Vsak dan je bila ob določenem času pri oknu — vozni red je znala na pamet — in ni ji bilo mar za osebni ali mešani vlak, marveč je oprezala le na brze in luksuzne vlake. Plešasti židje, oderuhi z zlatimi verižicami, zaspana služinčad, brezbrizno bulijo v to bedasto predmestje — in vse je mimo. Esteri pa se zdi, da pozna vsakega posebej do potankosti, in da z njim deli tudi najmanjše radosti in tegobe.

Ali neki dan se je Estera ojunčila; kakor po naključju je šla na sprehod in nehotе zavila na kolodvor. Že zdavnaj je gojila polzavedno misel, da bi jo bogat tujec (zakaj le neki mora biti tujec) opazil iz svojega razkošnega kupeja, in potem ... potem si ni upala več naprej razmišljati o svojem peklenskem načrtu; saj je vendar vse tako samo po sebi umevno, saj se sploh ne izplača na to misliti. Tedaj se je nenadoma zazijala v mladega potnika, ki je stal ob oknu; in Estera se je zdrznila, zdelo se ji je, da se je zasačila pri skrivni misli; v trenutku je zardela in se vrnila domov vsa zbegana od sramu. Pri vsakem srečanju s svojim fantastičnim svetom bi se prav tako prestrašila in vsakikrat bi se ji zdelo, da jo je nekdo zasačil pri skrivnem namenu — kakor dekle, ki si mu razkril njegovo nagnjenje do tega in tega mladeniča. In to se je ponavljalo zmerom, kadar je šel mimo njenega okna mlad človek ter sta se njuna pogleda slučajno srečala. Nikoli ni hodila na ples in bala se je ljudi, čeprav si tega ni mogla priznati. Ali prvič, ko bi se »podala« v družbo, bi se vedla prav tako okorno in sentimentalno kakor se je zdaj, ko se je ozrla v fanta na vlaku.

Kakšen krčevit smeh bi bil popadel našega ubogega potnika (ki se je trenutno obupno dolgočasil), če bi bil opazil to dekle in uganil njene misli. V tujo zemljo se odpravlja, dela išče, da bi mogel prehraniti mater in nevesto. Kmalu, čez nekaj let se vrne bogat, obilen, oženil se bo in tako dalje. Ali zdaj ima smolo. Nič ne ve o čuvstvih naše uboge Estere in o vsemu hudemu, ki ga je prizadejal nežni duši. Ali pomislite, tudi Estera bi se recimo, zavedla svoje zmote! Učinek bi bil smrten: tako bi poginil blaznež, ki se nenadoma zave in nima več svojih prividov, ki vanje krčevito verjame. (Kar vse dokazuje, da je za našo usodo in za našo neumnost na svetu vendarle nekam dobro preskrbljeno.)

III

Živela je tja v en dan, ne da bi pomislila na svojo bodočnost, živela je brezskrbno in njene skrbi so bile kvečjemu tiste, ki si jih je sama izmišljala. Odvadila se je ljudi in ždela samo pri oknu. Bila je obupno občutljiva nasproti vsem, s katerimi je prišla v stik, in še sama svojih

besed ni znala več pretehtati. Tako je bila podobna bolniku, ki se po dolgotrajnem bolehanju na postelji ne zna več gibati po prostem zraku, se vesti po človeško in se navaditi preproste hrane. Vse je bilo le zato tu, da jo je žalilo. In navsezadnje mimo okna, mimo malega temnega stanovanja in mimo fantastične samote v mali cerkvi ni bilo več prostorčka, kamor bi se lahko zatekala s svojimi zamotanimi čustvi.

Pred nekaj meseci se je spoznala z novim človekom. Da bi ta nova oseba ne bila pozneje tako odločilno vplivala na Estero, bi se najbrž ne izplačalo o njej govoriti. Vendar pa je moral biti svoje vrste človek, da se je mogel prilagoditi njenemu fantastičnemu svetu. Bil je ubog, majhen in večen študent in zdi se, da si je priboril svojo boro naklonjenost bolj s svojo ponižnostjo in nadčloveško vdanostjo, kakor s čim drugim. Bil je vsakodnevni gost v kuhinji — zakaj soba ni bila nikdar zakurjena — ponavadi je govoril malo in se je prav za prav zabaval bolj z materjo kakor z njo. Njegova dobrosrčna in bojazljiva narava je našla pri materi tudi več zaslombe. Sicer pa je udano spoštoval Esterine fantastične predstave ter celo barona, ki kajpak o tem nenavadnem in nepričakovanem respektu ni mogel imeti niti pojma. Vrhu tega se je bal deklet in nikdar še ni imel ljubice. Ljubezni nikdar ni poznal, pri ošabni in nepristopni Esteri pa še celo ne. Bil je zelo ubog, trafil se je z instrukcijami, nadarjen ni bil kdo ve kako in zato svojih študij tudi še ni dokončal.

Skakljaj je okrog nje in mahal z repom kakor se bitje nižje sorte vrti okrog čarovnika, kateremu se z nobeno žrtvijo ne more približati ter se izživlja le v neprestani vdanosti. Tako sta oba prihajala na svoj račun. Ona ga je docela obvladovala, on pa je spet upal, da si bo nekoč le priberačil malo naklonjenosti. Pustila ga je po cele ure govoriti, govoriti in mahedrati z repom kakor psa, do onemoglosti. En sam njen pogled in bilo je zadosti, da se je junak prestrašil nepriljubljene teme. Ta nesrečni nesrečnež — ki ji je v tej mali kuhinji delal družbo ob samotnih večerih in bil deležen njene sreče — naj bi se nikakor ne drznil, da bi njej potožil o svoji nesreči! Njegovi večni poskusi, da bi se iz revščine skopal kvišku, so ji šli samo na živce, zakaj spominjali so jo le (čeprav le za bežen trenotek) na njen dejanski gmotni položaj. In za vso njegovo učenost in za njegove razgovore ni nikdar našla pohvalne besede.

In prišli so trenotki, ki so navadnim ljubimcem najslajši, trenotki, ko sta se že ure in ure razgovarjala in jima je zmanjkalo snovi za razgovor. K vsem njegovim mislim in sodbam ni imela ničesar pripomniti, saj ga je komajda poslušala — in tako je obmolknila z zlobnim izrazom na obrazu in okrenila glavo, kakor če se človek na cesti obrani pozdrava, ki mu ni všeč. Tako ga je v trenutku, ko so mu bile misli že sladko utrujene in se je zdelo, da se že bliža nekemu nejasnemu cilju, spet prisilila, da je padel iz sužnosti v novo sužnost. Spet ga bo stalo tisoč upov in še globlje vdanosti, da si opomore iz te pobitosti; treba mu bo spet tisoč varljivih predstav o ljubljeni Esteri.

Oboževal je njen prezir in grel se je v družbi obeh žensk in bil je srečen, če je videl svojo ljubljeno enkrat na dan, čeprav je bila zraven mati, ki ga je sicer gledala z bolj človeškimi očmi. Zakaj zanj je bil navsezadnje le visokošolec, ki bi bil že moral končati in ki bi mogel biti Esteri vendarle še zadnje zatočišče, če bi res že enkrat doštudiral.

Kar se Estere tiče, je gojila prav majhno simpatijo do tega hlapca, ki bi se za poljub morda dal izbičati, ali zaenkrat je bilo njeno ošabno, zaničljivo vedenje edini izraz njene nekam nejasne simpatije. Tiha idila je vladala v tej kuhinji, kraju vseh ljubezenskih prizorov, če smemo tako reči. Ali na obzorju se je začelo oblačiti, temne sile so se zbirale, da uničijo to idilo.

Temni oblak je bil tridesetletni trgovčič — le neznatni tipi se zmerom potegujejo za Estero —, ki je imel v bližini štacuno in se je kmalu zagledal v Estero. Pridobila ga je njena mirna in mila natura in poizvedoval je pri materi, ali bi mogle nastati kakšne posebne ovire, če bi jo zasnuhil. Učinek je bil čudovit. Nenadoma se je sklenilo, naj Estera vzame tega pobožnega trgovca, ki je bil tako dober, da se je zanjo potegoval. Da ni slab možak in da bi zahteval od nje samo marljivost in zvestobo kakor vsak spodoben zakonski mož. Tale ubogi študent naj že enkrat doštudira, saj ga je človek tako že do grla sit. Estera pa, ki bi si že zdavnaj morala poiskati dela, naj že enkrat preneha s svojim lenarjenjem.

Prvi Esterin odklonilni odgovor je pri materi učinkoval baš nasprotno: potrdil je materino odločitev. Postala je odločnejša, razbesnela se je in zagrozila ubogemu študentu, da ga bo spodila, če še kdaj potrka na vrata.

IV

Estera in študent sta bila docela prepadla. Če je v njenem srcu tlela le ena sama iskra naklonjenosti do ubogega študenta, je bilo vendarle dovolj, da se je vnela velika ljubezen. Ni velike ljubezni brez nevarnosti, brez ovir. Trgovec, tip pobožnega marljivega hišnega tirana, ki bi mu morala služiti kakor dekla in bi mu morala roditi v petih letih šest otrok! Vse muke takega strašnega zakona so v njej samo povečale ljubezen do študenta in njen ponižni oboževalec se ji je zdel zmerom bolj očarljiv. Saj ga je vendar ljubila, saj sta se oba vendar že ves čas ljubila!

In za materino odločitvijo je prišlo vsesplošno ogorčenje, vsesplošen obup, neglede na klasičen histeričen napad, ki ga je Estera vprizorila po vzoru plemenitih dam iz sentimentalnih romanov. Ali mati je bila neomajna; nobena prošnja, nobena obljuba, nobena iluzija o bližnji bodočnosti, ko bi študent imel svoj doktorat, nič ni pomagalo. Takih obljub je bila mati že tisoč slišala in nobena se ni obnesla. Zagrozila je, da bo še Estero spodila iz hiše.

Študent se že nekaj časa ni več prikazal v hiši in danes sta se prvič sestala na njegovem stanovanju. Ah, kakšno nebeško tolažbo je vžil naš ubogi študent pri Esteri in kako nadčloveško potrpežljivo je prenašal zdaj vse žalitve njene matere. O, naj pride nanj vsa nesreča in vse tegobe sveta, zdaj je srečen, zdaj mu je vse mogoče; zvesta si bosta ostala, zvesta do smrti! Prisegla sta si večno zvestobo. Saj drugega izhoda ni bilo. Poroka — ne! na cesto — ne, da, raje to, kakor da bi si v tem trenutku prelomila zvestobo. O, kakšna junaka bi postala naša dva mladca, če bi živela v drugem, romantičnem stoletju velikih ljubezenskih pustolovščin. Poskrijte se v svoje grobove, ljubezenski junaki vseh časov, ki v tem trenutku iz svojih skrivališč nezaupno in ljubosumno škilite na svoje nove tovariše.

O, sladki obup, le kdor te pozna, ve za vso nebeško tolažbo, ki jo prinašaš! Človek ne živi več; prost vseh zemeljskih vezi plava duh nad

oceanom kakor žalosten ptič! Zdi se, da, nesrečnež, lagodno in neopazno plavaš iz vsega zemeljskega gorja v sladak, večni nič. O smrt, zelena trata v viharju življenja, zadnji tvegani up, ki obupujočemu vzbujáš najslajše, še nikdar slutene iluzije.

Smrt! Skupno trpljenje, skupna žrtev, skupna ljubezen, skupna zvestoba, skupna smrt! Ta neizpremenljiva odločitev jima je tako sladko lebdela pred očmi zadnja dva dneva, odkar sta vedela, da ni druge možnosti, če si hočeta ostati zvesta. O resignacija, najslajša vseh iluzij, najopojnejša vseh strupov. Človek pije iz tvojega neizčrpnega vreca kakor morfinist, ki upa, da mu bo zadnja najmočnejša doza, ki naj mu prinese smrt, da mu bo ta doza nudila najvišji užitek v življenju.

Obup, kakor nevihta prihajaš, neugnano, kakor naraščajoči morski valovi, zmerom pripravljeni za vihar, kakor rahel grom iz daljave. Zdi se ti, da v dalji slišiš glas, ki pritruje: mogočen refren lastnih misli. Samo poljub še, še zadnji poljub, še zadnji objem in potlej bo strel vse končal... Da je človek šele v tem trenutku prvič občutil ljubezen! Ah, poljubov in zadnjih objemov noče biti konca, zdi se, da lahkotno in lagodno drsiš v novo sfero kakor na krilih neznanega duha in nenadoma pade s tebe vsa teža svetov. Še zadnji večni poljub, potlej...

Zdi se, da sta prvič v življenju zapadla nekakšnemu zanosu, vzhičenju, ljubezen raste v njima viharno od poljuba do poljuba, od objema do objema, do nezvesti...

Ne bom še naprej pripovedoval o ubogih mladcih, ki sta v svojem prvem opoju morda že mislila, da sta ustreljena. Povem vam samo, da se jima je ta sorta samomora tako priljubila, da sta jo poslej dan za dnem ponavljala zmerom z istim uspehom in z nezmanjšanim užitkom, dokler nista res dosegla pravo mojstrstvo v ljubezni. Ali tega že vsi imate!

GOSPOD HENRY BEYLE STENDHAL IN ROMAN RDEČE IN ČRNO

ADRIJAN JANC

Prav po naključju je mladi Poljak Stryenski v arhivu mesta Grenoble našel velik zaboj papirjev, ki so bili zapuščina že davno pozabljenega pisatelja Brularda-Stendhala-Henryja Beylea. Tam so namreč po dolgih odisejadah pristali ti rokopisi, potem ko so potovali od dediča do dediča in ni nobeden od njih vedel, kaj naj bi z njimi ter se jih je vsak kolikor mogoče hitro iznebil. In tako je bil Stendhal žrtev tiste blažene omejenosti, ki se ji je nekoč posmehoval z vso naslado. Čeprav ga je nekajkrat omenil Goethe in je eno njegovih izjav — prav o romanu Rdeče in črno — zapisal tudi njegov ljubeznivi redaktor Eckermann, kljub temu, da je bil Balzac eden njegovih najbližjih prijateljev, je Stendhal v francoski literaturi živel prav tako brez hrupa kakor je umrl, za njim je ostala samo opomba v Moniteurju o smrti konzula in pisatelja Beylea. Taineovo prizadevanje, da bi ga spet vpeljal v književnost, je bil samo poiskus, ki ni mogel premagati dveh komponent francoske tradicije: buržuazne udobnosti in okusa. Tako še Nietzsche, če hvali tega psihologa in analitika,

lahko srečuje pri poklicnih strokovnjakih samo začudene obraze v odgovor. Danes pa že večkrat lahko naletimo na ljudi, ki so sentimentalno prepričani, da je Stendhal namenil svoja dela prav posebno njim, srečnim izbrancem, in se jim zdi potrebno, v pobožni zamaknjenosti obračati vanj svoje poglede in malo sramežljivo namigavati na svojega vzornika. Toda to je tako nedolžen in skromen greh, da jih lahko mirno pustimo ljubimkati s tem njihovim slabim nagonom in raje govorimo o Stendhalu samem.

* * *

Henry Beyle seveda nima nobene lastnosti tistih mladih pesnikov, ki se v vročinskih krčih svoje »Sturm und Drang« perijode lahko znajdejo pred javnostjo ter nato v uspehu ali neuspehu doživijo triumf ali polom svojega življenskega koncepta. Nikoli se ni strokovnjakarsko prerival v vrste priznanih literarnih veličin, ne žalostno postajal pred zaprtimi vrati založnikov in urednikov, in ni se zatekal v zapuščeno provinco, kjer bi garal na globokoumno izdelanih mojstrovinah, da bi potem kakor Flaubert prihajal v Pariz po svoje lavorike. Kakor sanjajo šestnajstletni fantje, sanja Stendhal o Parizu kot mestu pravljicne dežele. Tako je čudežno mesto na svetu samo zanj, da mu bo nekoč zavladal s samoumevno lahkoto in nujnostjo. Njegova fantazija, ki vse prehiteva in ne pozna nobenih ovir, ne sprašuje, kako se bo to zgodilo, saj to je tudi vseeno: nekje je mesto Pariz in to mesto sluti svojega vladarja in je pripravljeno zanj. Vsi bodo vedeli, kdo je, in ga bodo sprejemali kakor junaka, ki je o njem že vnaprej znano. Njegovo zavaljeno telo bo dobilo najpopolnejše oblike in Pariz mu bo dal priliko, da bo izvršil velika junaštva in ga bodo ljubile najlepše device. In potem si ga bo osvojil. Toda pariške ulice so prav tako blatne kakor grenoblske in za dolgčas očetove hiše je zamenjal enoličnost vojaške pisarne. Za očetovo gospodstvo gospodstvo svojih pokroviteljev, z njihovo naklonjenostjo mora računati in jim dodeliti mesto v svojih načrtih. Tako je vedno malo plašen in zadržan, ko se prebuja iz svojih sanjarij ob vsakdanjih skušnjah in spoznavanju tvorbe, ob katero zadene vsak poedinec: ob družbo. S tem se je Beyle kmalu okoristil. Družabne ustanove mu niso cilj, ampak le sredstvo za življenje in uživanje, čemu jih ne bi izkoristil? Čemu se ne bi neposredno dotaknil vsega, kar ga mika, delal in mislil, kar mu je všeč. Bolj ali manj je bilo treba seveda opustiti misli na običajno meščansko karijero; čas, razmere in njegov značaj so povzročili, da je moral prepustiti vprašanje poklica naključju. Namesto važnemu prizadevanju stremuhov, se prepušča čaru lepih umetnosti, potovanj in opazovanj, vsemu, kar si lahko poišče umetnik življenja.

Ta za vse neznatne duhovitosti ali napake tako občutljivi možak, da je že zaradi svoje senzibilnosti civiliziran, se z udobno gracijo uživača sprehaja iz svojega rojstnega mesta preko vse Evrope. S šestnajstim letom se izvije neprijetnim objemom rodbine in potuje v Pariz k svojemu sorodniku Daruju; leto pozneje čez Alpe kot prtljaga z Napoleonovo armado; potem je vojaški uradnik v Reichu, z Napoleonom na Dunaju in pred Moskvo; nato je popotnik v Italiji, literat v Parizu in diplomat v papeževi državi. Kot mlad oficirček se mimogrede spoštljivo zaljubi v milansko kokoto, pozneje rad poseda ob Mozartovih kantatah, operah in italijanskih libretih, duhoviči ali molči in dvori raznim signoram in

madamam po milanskih, florentinskih in pariških salonih. Če je le mogoče, vzdržuje svojo igralko in ekipažo; mimogrede popolnoma nepri-siljeno priredi za tisk svoje potopise iz Italije ali študije in sentence, ob priliki neusmiljeno opleni s prešerno in simpatično nesramnostjo drugega avtorja in je v kratkih presledkih umetnostni zgodovinar, eko-nom, literarni esteta ali psiholog. Sicer ga pa navadno lahko srečamo kot dobro oblečenega človeka iz družbe, ki od vsega toliko pričakuje, da se noče ničemur čuditi. Pripravljen je poslušati najdaljšo ljubezensko zgodbo kake italijanske lepote, ali zabavati vso družbo, nikoli pa ne more prenašati v svoji bližini topih ljudi, ki bi mu z nerodno opazko pokvarili užitek. Naj bo nesrečen zaljubljenec, vojak, diplomat po julijski revoluciji, vedno ostane isti gospod, ki se v dobrodušni brezbriznosti z nekoliko iročnim omalovaževanjem nasmehe in gre raje poslušati skladbo kakega znanega komponista kakor da bi se šel vojake, in mu je družba lepih dam in teaterskih družin ljubša od diplomatskih aktov. Med tem lahko z malomarno kretnjo preseneti svoje znanke z majhno knjigo pod kdo ve katerim imenom, sestavi nekaj duhovitih domislekov, na primer o ljubezni, ne da bi ga vse to preveč motilo v njegovih na-vadah. Pri vsem tem početju niti najmanj ne koketira z zaslugami, nesmrtnostjo in z zelenim akademskim frakom. Ko se končno iz zapuščeno-sti in dolgočasja resnično preseli za pisalno mizo in začne pisati svoje romane, ima svojo literaturo za popolnoma privatno zadevo, ki ni drugim prav nič mar. Zato se tudi ne sklicuje na svoje »kulturno delo« in ne pričakuje, da bodo zaradi tega izkazovali spoštovanje tudi njegovim slabostim. Popolnoma brezbrizno do javnosti nastopa v svojih knjigah neprisiljeno in skoraj nesramno ko kašen kavalerijski oficir, kateremu so vse stvari toliko vredne, kolikor mu pomenijo za uživanje. Ta poba-linska, ležerna gracia daje njegovim knjigam čar. »Privlačen je, odbija, zanima, spravlja človeka v bes in tako se ga ni mogoče znebiti,« tako približno je sprejel na primer Goethe njegovo knjigo »Po Italiji«.

S takimi nagnjenji Beyle seveda ni mogel postati v literaturi nikak mističen angelj, ki bi s poplavo sladkih verzov uspaval svoje varovance v dvomljiv paradiž meglenih štimung, kjer bi plavali človeški možgani v nekakšni opijski omami in se mračno zavedali tega sveta. Z duhovito preprostostjo raje imenuje hudiča po imenu kakor da pripoveduje naj-bolj romantične in ko mesečina lepe verze.

Kaj torej pomeni na koncu koncev ta parvenu v oficijelni literaturi in njen enfant terrible, čigar knjig vzgojiteljice niso smele dajati v roke nedolžnim puncam in ni mogel prodati niti peststo izvodov svoje knjige. Kako je prav za prav z njegovo ošabno ironijo, zanikanjem in z dvo-mom? Ta gospod si je zgradil iz individualizma svoj sistem in se zalezal vanj ko polž v hišico. Če smo z njim grobi, bi lahko rekli, da se počuti v njem približno takole: Vse okrog mene je zame le toliko pomembno, v kolikor mi koristi in škoduje. Kar mi lahko nudi kajžitka, me edino zanima; kratka, zame eksistira samo to, kar mi lahko pripomore do udobnega in prijetnega življenja. Česar ne morem uporabiti v ta namen, bom izločil iz svoje bližine. Vse, kar se dogaja okoli mene, je lahko za druge — kaj mi sicer drugi mar — zelo pametno in dobro, toda mene ne spravi iz ravnovesja. Vsemu ostalemu se med tem lahko samo posme-hujem in pazim, da ne zamudim nobenegažitka, ki se mi ponuja. — To razpoloženje bi bil seveda lahko najbolj splošen in udoben purgarski

nazor, če bi ne imel barve Stendhalove osebnosti in bi ne bil v potankostih rafiniran in tenkočuten. In vendar ostanejo ti odnosi v svoji tenkočutnosti in svetovnjaštvu samo brezplodna filozofija. — Toda gospod je truden od vseh neuspehov. Ogoljufan je bil v svojih ambicijah in ljubezenskih željah, iz Italije ga je avstrijska vlada izgnala kot karbonara; igrati je hotel velikega gospoda, ki je vsemu nadrejen, pa je izgubil tla pod nogami in sam nasedel. Tako se za posmehljivim obrazom skriva tragični nezadovoljnej, ogoljufani hudič, ki ga v njegovem razočaranju napada dvom in melanholija. Ko je sam v svoji sobi in se razgleduje po svojih prizadevanjih, ki so ostala samo iluzija, ko začuti prve pojave staranja, že piše testamente in sega po pištolah. Toliko časa je mistificiral s klovnsko grimaso, zdaj je pa ostal sam s svojo skrahirano aristokratsko življensko silo in čuti osamelost kakor vsako družabno bitje ter mu ne pomaga nobena še tako aristokratska in bogata fantazija. Sedaj je utrujen in zapuščen životari med svojimi resigniranimi samomorilnimi mislimi ter polami popisanega papirja. V svojem romanu se zateka k spominom, se igra z nitkami visoke politike ter po starčevsko ljubimka z erotiko svojega Juliena; ubogi Henri Beyle, ki se stara in je tako obubožal, da si ženskega telesa skoraj kupiti več ne more; lahko pa z ironičnim intelektom počenja anatomijo človeških nagonov in s secirnim nožem odkriva živčne mreže, razgreba skorjo nad snovjo in temno rdečimi erotičnimi kompleksi, da bi prišel do njih jedra. Zdaj že ve za vsa središča strasti in nagibe dejanj, pozna vse varijante erotičnih vzgibov ter jih razume. Po salonih ima dosti modelov, katere si lahko privošči za svoje poizkuse, iz spominov lahko stilizira dogodke kakor se mu zljubi in obda svoje osebe z vsem, kar je sam pogrešal. Toda taka nadomestila so zanj precej klaverna tolažba.

Potem ko je pustilo v življenju Beylea toliko stvari na cedilu, piše romane in živi v njih tako, kakor bi se spodobilo za gospoda Henrija Beylea. Njegovi romani so najbolj osebna izpoved, popravljena in idealizirana izdaja mladeniških ambicij; manj je pa v njih oblikovalec tistih umetniških motivov, ki jih ni mogoče zgraditi po nobenih formulah. temveč so tako naravni in nepričakovani kakor plodna sila prsti. Če je v svojih izpovedih diskreten kot občutljiv lord, je to samo zadeva njegovega okusa, ki ga pelje v renesančni quintecento, v ozračje fevdalnih značajev in temperamentov. Pri tem se izmikajo njegovi možgani liriki italijanskih oper v analizo in opazovanje; svojo subtilnost in sne svojih želja pa sramežljivo skriva za golo konstrukcijo, za meščanski kodeksov slog.

Pred svoja dela postavlja kot ščit sramežljivo figovo pero: kronika. Njegova snov so psihološki kompleksi in fiksna ideja eros, ki ga muči v neštetih variantah in ki se vedno znova ponavlja v svojih viških; v prvih začetkih, v odtenkih negotovosti in trenutkih udajanja. Svojo kri dobiva erotika in ambicija infantilnih fantov iz nastajajočega tkiva sedemnajstletnikov, vse žilje je pa razpeto med možganskim ogradjem starega Beylea. Pod asociacijami razočaranega moža dobivajo predmeti v neudobnih in mučnih predstavah svoj sij in glorijsko lepote.

Kakor človek, ki se potaplja, se rešuje Beyle iz samomorilne brezupnosti na trdo zemljo spominov in mladeniških želja. Iz strahotne praznote osamelosti se zateka v mladostno hrepenenje svojih junakov: Luciena, Fabricija in Juliena. Kakor slikarju po dobrih motivih se mu

toži po Napoleonu, od katerega je pričakoval, da bo preoblikoval to dolgočasno Francijo v dekoracijo nekakšnega heroičnega quintecenta. Pri tem bi bil sam sodeloval kot velik diplomat, maršal ali grandeur in mu ne bi bilo treba postati zanikrn pisatelj in avtor brez uspehov. Tako pa mora zabavljati čez to bedasto dobo, ko dobivajo brbljavi cerkovniki državne službe in se štejejo zasluge po številu cerkvi darovanih sveč in po očenaših, ki si jih premolil.

V podobnem slogu je stilizirano ozadje dobe v romanu »R d e č e i n č r n o«, ki je po Stendhalovem mnenju tako prezrla njegove osebne talente, da se lahko s Telemaqueom jezi: »Usluge! Talenti! Zasluge! Kaj še! Pristopite k kakšni klikli!« To je doba po veliki revoluciji, doba obnove kraljestva in obnovljenih grofovskih naslovov, luksuznih procesij in pompozni kraljevih sprejemov, ob katerih je mogoče zbarantati za majhno službo prefekta, dobiti v zakup ta ali oni monopol, če si pisal ljubezensko pismo kakšnemu visokemu gospodu in imaš priporočilo gospoda župnika. Tukaj so podeželska mesteca s častihlepnimi župani in njihovimi rivali, z vso prefrigano omejenostjo provincionalne gospode, majhne, docela nedolžne spletke med duhovnimi sobrati in meščetarjenje za prelatske ornate; dolgčas knežjih salonov, ljubezniv prestiž modre krvi proti kmečkemu suknu, nerganje visokih političnih osebnosti in kavalkade plemenite jeunesse doree po Bulonjskem gozdu. V to okolje je postavil Stendhal svojega junaka malega kmečkega abeja Julien a S o r e l a , ki ga doma oče in bratje pretepajo, in mu vdihnili svojo strast, hladnokrvne možgane, infantilno nezaupanje in samoljubno sovraštvo do okolice, do višjih slojev. Nato potuje Sorel skozi sobe Renalovega »gradu« kot vzgojitelj njegovih otrok; kot gojenec skozi škofovo semenišče v Becançonu; skozi salon la Molévega dvorca in Matildino spalnico do konflikta z družabnim redom in do giljotine. Njegovi še nejasni odnosi do družbe in mladeniški erotični kaos se prečiščujejo v sanjavi ljubezenski idili z gospo Renalovo na klopici v Verrièreskem parku na posestvu v Vergyju, in v zakonski postelji njegove gospodinje ter v strastni ekscentričnosti z romantično Matildo, v tej posledici častihlepja, samoljubja in občutka manjvrednosti. Ob teh ljubezenskih poglavjih Beyle lahko izživi svoje sne želja in prireja romantične ljubezenske prizore s tveganimi junaštvji z lestvijo in Matildinim značajem. Lahko analizira in odkriva vse motive in sokove intimnih erotičnih kompleksov, se po snobovsko skriva za klasičnim hladnim prizorom udaje v Matildini sobi in si zlobno privošči komorno igro s pobožno maršalko Fervaquesovo, ki se zavija v svojo čednost, kakor v modno ogrinjalo in se pri tem z dolgočasi do historije. Do barbarizma civilizirani ponesrečeni ljubimec Stendhal je v svoji neuspeli donjuanski karijeri spoznal vse vzvode ljubezni, ves postopek nastajanja in neznatne komplikacije, njena šibka mesta in dvom z obvezno ljubosumnostjo, tako razgrebel to zanimivo življensko čudo, da so njegovi ljubimci prisiljeni v najbolj rahločutnih trenutkih skoraj neprenehoma »misлити« in »praviti«. In Julien se neizogibno zaplete v dražljaje prozornih nogavic, ki samo narahlo dušijo živalsko gorkoto ženske noge, v galanterijo predalčkov mahagonijeve mizice in florentinskih čipk na ženskem krilu; v soj polti in neznatnih pregibov ženskega telesa. Zakonska postelja s pregrinjali in razvešenimi kosi obleke, ves razburljivi balast iz razkošnih sanj mladostnikov v soparnih nočeh postane za Julien a odrešilna resničnost, ob kateri so smešni njegovi od

samoljubja in neizkušenosti strašni naklepi naivne osvajalne strategije. Potem tihožitja pod mlečno svetlobo brušenih lestencev okrog modrega divana v la Moléovem »ravnotako pustem kot razkošnem« salonu z modro japonsko vazo, maršalkin široki klobuk in kakor salon dolgotrajni mistični pogovori z njo. Ti five of clooci aristokracije, diplomatov, politikov, iskalcev protektorjev in bankirjev; vsi ti prizori in ljudje iz la Moléovega salona so reminiscence na salon v hiši de Tracy, kjer je bil Beyle stalen gost; ti spomini se ponavljajo kakor majhni znaki in navade pri Tolstojevih osebah. Tukaj je modri divan, stolica mladih gostov, ob katerem je ozračje polno nedolžnega klepetanja mladih ljudi, ki se naivno trudijo, do bi bili duhoviti, in vneto žalujejo za zamujeno priliko, ko bi lahko povedali sijajno opazko ter se boje, da ne bi pozabili na domislek, tako presenetljiv, da bi bilo kajpak neizmerna škoda, če ne bi mogli z njim osrečiti kakega poslušalca. Vsa ta analiza družbe, ljubosumnosti, častihlepja, pohlepa po naslovih in križčkih, smešnih pravil in modnih kapric te družbe, je Stendhalov ravnodušen posmeh.

Ob Julienu statira topa malomeščanska gospoda, ki se pri kosilih ponaša z zlatim posodjem in vstrajno ponavlja ob podobnih si prilikah isti dovtip, galerija pol klavrnih, pol neprijetnih podob. Odurno sliko semeniških šarlatanov, ki jim je znanje pregreha in imajo misteriozno svete privide, dopolnjujejo ljubeznivi prelati, demagoški pridigarji in nekoliko mračni, nekoliko dobrodušni janzenisti. Potem visoka aristokracija in dekorativne figure mladih kavalirjev, ki jih je vedno strah pred revolucijo in se bojijo osmešenja svoje diskretne hrabrosti.

Te svoje osebe vodi Stendhal z ironično suverenostjo mojstra, dovoli jim da se vedejo svojemu značaju primerno, potem jih pokroviteljsko opazuje, da se jim končno, na primer Matildi v Julienovem pismu, razumevajoče nasmehne: »Dovolite mi, da vam povem v tem preresnem trenutku resnico: pozabili me boste. Ta velika katastrofa, o kateri vam svetujem, da nikoli ne spregovorite besede z živim bitjem, bo za več let izčrpala vse, kar sem opazil preveč romantičnega in preveč pustolovskega v vašem značaju. Vi ste ustvarjeni, da bi živeli z junaki srednjega veka...« ali »...čez petnajst let se vam bo zdela ljubezen, ki ste jo čutili zame, brezumnje, ki se sicer da opravičiti, a je vendar brezumnje...« itd.

Kajpak je v zgodbi dovolj romantičnih in včasih skoraj fantastičnih motivov, ki bi brez ocenjevanja, brez svoje premišljene nadrejenosti lahko našli svojega oblikovalca magari v Sandovi ali katerem koli sodobnem avtorju. Julienov roman je prav za prav rezumiranje Stendhalove usode. Zgrajen s spretnimi arhitektonskimi pripomočki, se razvija ob abeju Chelanu, Pirardu, markizu la Moléju in gospej Rênalovi dosti logično (razen nekaterih poglavij, pri katerih se Stendhal ni mogel premagati, da jih ne bi vstavil zaradi nekaj duhovitih sentenc) do Julienovega propada, simbola Beyleovega življenjskega neuspeha.

Julien, ta častihlepn in duhoviti fant, ki si v svoji infantilni genijalnosti spočetka dela kolikor mogoče nerodne sodbe o svojih odnošajih do Rênala ali la Moléja, zastopnikov družbe, in trpi na nekakšni maniji zasledovanosti ter mu je hinavščina orožje v boju za obstanek, se mora na svojo žalost odločiti za črno duhovniško sutano, namesto za rdečo huzarsko monduro. Kot vojak se namreč kmet, zdaj, ko Napoleona ni več,

ne more preriniti niti do polkovniških našitkov, do maršalske palice pa prav tako, kakor ameriški tramp do vile v Kaliforniji; od ubožnega semeniščnika pa vendar lahko privoziš vsaj do stolnega kanonika, če že ne do zlatega škofovskega križca. S svojo osemnajstletno častihlepnostjo išče strastno in nezaupno življensko obliko poln deških in precej romantičnih predstav. Ob konfliktih z očetom, Rênalom, semeniški gospodi in pariško družbo seveda postane hinavščina njegova navada, hladna matematika njegova majhna spretnost, in tako bi bil na najboljši poti, da postane s svojim »hladnim angleškim obrazom« egoističen škof, ali huzarski polkovnik v primeru vojne, v mirnem času legacijski tajnik, potem poslanik in tako dalje, če se ne bi ta pot prevalila, nekoliko po zaslugi jezuitske poteze izpovednika gospe Rênalove, v polom. Julien se znajde najprej v provincijalnem Verrièresu, nato v Besançonu med seminaristi, od katerih se vsak nadeja najmanj bogate župnije, v Parizu med salonsko gospodo, »Ki zjutraj ne vstaja z neprijetno mislijo: Kaj bom danes obedoval, potem pa se bahajo s svojim poštenjem. In če so izbrani za porotnike, obsodijo ponosno človeka, ki je ukradel srebrno žlico, ker je umiral od gladu.« Julien Sorel je dobil od Beylea njegovo dvajsetletno mladost z »nadčloveško« ambicijo, njegove ljubezenske doživljaje s kompleksi in občutljivostjo ter velikopotezen prezir do malo-meščanske malenkostnosti drugih. Tako je nastal ta shematični Beyleov idealni dvojniki kot »dejanje k mislim« (kakor je dobro označil Heine). Julien izvršuje, kar si je Beyle samo želel in tudi propade ob istem tragičnem slučaju, ob katerem bi propadel Beyle, če se ne bi zavaroval z razočarano resignacijo. Vendar je Sorelu na poti do mirne smrti samo pomanjkanje dolgočasnega purgarskega strahu, tope omejene slepote, brez katere si je težko misliti dovršenega meščana.

In končno je vzrok Julienovega propada njegovo pokoljenje, uniči pa ga družba, ki z zavistjo in sovraštvom gleda na kmeta, ki si je opomogel in obogatel ter se v svoji strasti nad njo maščeval. Zato se ga skuša s svojimi pripravnimi zakoni čimprej iznebiti in izločiti. »Pa tudi, ko bi ne bila moja krivda tako velika, med vami vidim ljudi, ki bodo hoteli v moji osebi kaznovati in za vselej ukrotiti tisto vrsto mladih ljudi, ki so rojeni v nižjih slojih in jih je kakorkoli tlačilo ubožstvo, pa so imeli srečo, da so dobili dobro vzgojo in so bili toliko smeli, da so se pomešali med tisto, kar ponos bogatih ljudi imenuje družbo. To je moj zločin in kaznovan bom s tem večjo strogostjo, ker me v resnici ne sodijo ljudje mojega stanu. Na porotniških klopeh ne vidim kekega obogatelega kmeta, temveč same ogorčene meščane.« To je resignirano izzivanje meščanov na porotniških klopeh, potem ko so se Julienu zjasnili njegovi odnosi do družbe v živčnem zlomu in zlomu življenske sile po strastni napetosti in nima nobenega razloga več, da bi slepomišlil s kakimi zračnimi teorijami. — »Kaj me brigajo drugi? Vsi moji odnosi z drugimi bodo na kratko pretrgani.« Iz tega ironičnega ugotavljanja zaudarja po tisti ideji nadčloveka, ki je pozneje s tako dovršeno platoniko strašila po evropskih literaturah; pobožno zamaknjenje v individualizem, ta gospodski privesek občutkov manjvrednosti, tako tesen nazor, da ne more biti gonilna sila nobenim velikopoteznim podvigom.

Bolna aristokratska samozavest kekega Nietzscheja, ki s preroškim zanosom pridiga iz svojih samotnih prometejskih sfer, je podobna Julienovemu pubertetno zagrizenemu gnevu in preziru do okolice, njegovi

oprezujoči, nezaupni častihlepnosti in samoljubni izolaciji v njegovem idealnem svetu. Kajti Sorel je Stendhalov infatilni nadčlovek prav tako, kakor oba njegova dvojnika: Lucien Leuwen in Fabricio iz »Char treuse de Parme«; sublimat evropskega okusa in tako nefrancoske barve, da ga francoski esprit ni nikoli posinovil; nemški profesorji so ga pa označili v leksikonih za nenraven, zločinski stvor brez vsake etike in dobrih meščanskih lastnosti. In vendar je ta nesrečni nadčloveški apaš v »dobri družbi« v svojih mladeniških sklepih prej neroden kot spreten, v svoji duhovitosti ne toliko peklensko rafiniran kakor nezaupen, za zločinca premalo ciničen in za povprečneža preduhovit. Sicer bi pa njegovi možgani delovali prav tako dobro, če bi bil rimski cesar, voditelj puntarskih kmetov ali član kolektivne zadruge. Tako ni mogoče izraz kake posebne rase, temveč le igračkast stvor svoje dobe, ki dobi barvo sistema šele kot tip kakega Stendhala. To je nezakonski otrok aristokratske italijanske renesanse in analize, slika nadarjenega fanta na mrežnici štiridesetletnega Stendhala. Tako se v njem uveljavlja zanimiva zmes občutka manjvrednosti in nadrejenosti, precej nenavadna in brez dobrih meščanskih lastnosti. V svoji predsmrtni dobi se še lahko zave nesmisla same filozofije osebnega uspeha in njene praznote, tega strahotnega nesmisla, ki se ga najmočneje zave šele, ko odmeva od štirih golih sten v samoti in se tisočkrat ojači v predsmrtni odkritosti in nima nobenega izgovora več, ki ga ne bi že v naprej razveljavila zavest neizogibnega konca in neposrednega stika s smrtjo. In ti motivi niso več klovnška grimasa ob dotiku s končnim, prokleta nesmiselnim ničem, ki ima za norca vse sisteme in ves »da« življenja, ko pride do zadnje faze, do motivov dvoma in zanikanja, ki so razboljena plat vsakega ustvarjalnega nagona.

KONEC LJUBOSUMNJA

MARCEL PROUST

1

Daj nam dobro, naj te prosimo zanj ali ne, in obvaruj nas hudega, čeprav bi te zanj prosili. — Ta molitev se mi zdi lepa in zanesljiva. Če ji moreš kakorkoli ugovarjati, ne skrivaj tega.

Platon.

— Drevešček moj, osliček moj mali, mamica, bratec moj, domovina moja, bogec moj, tujec moj mali, lotos moj, školjka moja, ljubček, rastlinica moja, pojdi, daj, da se oblečem in videla se bova spet ob osmih v rue de la Baume. Prosim te, ne pridi po osmi in četrto, ker sem zelo lačna.

Hotela je vrata svoje sobe zapreti za Honoréjem, ali dejal ji je še: »Vrat!« in precej mu je nastavila vrat tako pretirano voljno in marljivo, da se je moral zasmejati:

— Tudi če bi ti ne hotela, ji je rekel, so si vendar tvoj vrat in moja usta, tvoja ušesa in moji brki, moje in tvoje roke dobri majhni prijatelji. Prepričan sem, da bi ta nagnjenja ne prenehala, čeprav bi se midva ne ljubila več; prav tako ne, kakor si s sestrično Pavlo nisva več prija-

telja in vendar ne morem ubraniti svojemu slugi, da bi ne šel vsak večer z njeno sobarico. Usta se mi kar sama, ne da bi v to privolil, nagibajo k tvojemu vratu.

Stala sta si nasproti. Nenadoma sta se jima pogleda srečala in drug drugemu sta skušala iz oči prebrati misel, da se ljubita; tako je ona za trenotek vztrajala, nato pa je omahnila na stol in težko zadihala kakor bi bila tekla. In skoraj hkratu sta si rekla resno in znešeno, izgovarjajoč besede z ustnicami, ki sta jih našobila kakor za poljub:

— Ljubček moj!

Odkimala je in ponovila nekam naveličano in žalostno:

— Da, ljubček moj!

Vedela je, da se Honoré ne more ubraniti te njene male kretnje; planil je k njej, jo poljubljal in ji dejal počasi: »Hudobnica!« tako nežno, da so se ji oči ovlažile.

Pol osmih je odbilo. Šel je.

Ko se je vrnil domov, je Honoré ponavljal sem pred seboj: »Mamica, bratec moj, domovina moja — ustavil se je — da, domovina moja! ... školjka moja, drevešček moj,« in ni se mogel ubraniti smeha, ko je izgovarjal te besede, ki sta si jih tako hitro prikrojila, te drobne besedice, ki bi se lahko zdele prazne, in sta jim onadva dala brezmejen pomen. Prepustila sta se bila brez pomisleka iznajdljivemu in plodnemu geniju svoje ljubezni in opazila sta, da ju je polagoma obdaroval s posebnim jezikom, kakor narod, ki ima svoje orožje, svoje igre in svoje zakone.

Ko se je preoblačil za večerjo, se je njegova misel že udajala trenutku, ko bo spet z njo, kakor se telovadec že dotika oddaljenega trapeza, kateremu leti naproti, ali, kakor muzikalna fraza meri v akord, ki jo združi z njim in mu jo približuje skozi vso razdaljo, ki ju loči, in to le s silo želje, ki jo objublja in kliče. Tako je Honoré že leto dni hitel skozi življenje, se zjutraj že nestrpno usmerjal v popoldansko uro, ko se bosta sestala. In njegovi dnevi niso obsegali dvanajst ali štirinajst različnih ur, marveč štiri ali pet pol-uric pričakovanja in spomina.

Honoré je bil pravkar prišel k kneginji d'Alériouvreovi, ko je gospa Seauneova vstopila. Pozdravila je gospodinjo in povabljene in zdelo se je, da ji ni toliko na tem, da bi rekla Honoréju dober večer, marveč da mu stisne roko, kakor je pač to mogoče med razgovorom. Če bi bilo njuno razmerje znano, bi bil lahko kdo mislil, da sta prišla skupaj in da je ona nekaj trenutkov počakala pri vratih, da ne bi oba hkratu vstopila. Da bi se dva dni ne bila videla (kar se jima v letu dni niti enkrat ni primerilo), bi ob svidenju vendar ne izkusila veselega presenečenja, ki je v vsakem prijateljskem pozdravu, zakaj še pet minut nista nehala misliti drug na drugega in tako se nista mogla srečati, ker se nikdar nista ločila.

Če sta se med večerjo kdaj pogovarjala, sta se vedla živahno in nežno kakor prijatelj in prijateljica, vendar pa je bilo to vedenje prežeto z naravnim in veličastnim spoštovanjem, ki ga ljubimci ne poznajo. Tako sta se zdela podobna bogovom, ki o njih bajka pripoveduje, da so preoblečeni bivali med ljudmi, ali dvema angeloma, ki se veselita med seboj, ker sta si v bratovskem sorodstvu, vendar pa to sorodstvo ne zmanjšuje spoštovanja, ki ga jima narekuje skupna plemenitost izvora in skrivnostne krvi. In ozračje se je udajalo sili perunika in rož, ki so otožno

kraljevale na mizi, hkratu pa se je napojilo z dišavo nežnosti, ki sta jo izžarevala Honoré in Françoise. Včasih se je zazdelo, da ta opoj dehti slajše in močnejše in narava jima ni dovolila brzdati sladke moči tega vonja bolj kakor sončnici v soncu ali cvetočemu španskemu bezgu po dežju.

Tako njuna nežnost ni bila tajna in zato tembolj skrivnostna. Vsakdo se ji je lahko bližal kakor onim neprodinim in nezaščitenim zapestnicam na rokah ljubeče žene, ki je vanje z neznanimi in vidnimi znaki zapisano ime, ki njej pomeni življenje ali smrt, in se zdi, da venomer ponujajo svoj pomen radovednim in prevaranim očem, ki ga ne morejo razgonetiti.

»Doklej jo bom še ljubil?« si je rekel Honoré, ko je vstal od mize. Spominjal se je, koliko strasti, ki je v njih začetku mislil, da so nesmrtni, je kratko trajalo, in gotovost, da se bo tudi ta nekoč končala, je omračila njegovo nežnost.

Nato se je spomnil trenutka, ko je bil zjutraj pri maši in je dejal duhovnik, beroč evangelij: »Jezus je iztegnil roko in jim rekel: To bitje je moj brat, je tudi moja mati in vsi drugi moje rodbine.« Za trenutek je tedaj vso dušo prožil Bogu, tresoč se kakor palma, vendar visok in raven, in molil: »Moj Bog! moj Bog! usmili se me, da jo bom zmerom ljubil. Moj Bog, to je edina milost, ki zanjo prosim, daj, moj Bog, ki to moreš, daj, da jo zmerom ljubim!«

Zdaj, v eni teh docela fizičnih ur, ko duša izgine za želodcem, ki prebavlja, za kožo, ki sveže umita blesti ob finem perilu, za usti, ki kadé, za očesom, ki se naslaja ob luči in golih ramah, zdaj je ponavljal svojo molitev še bolj mehko in vendar dvomil o čudežu, ki bi mogel podreti psihološki zakon njegove nestalnosti, ki bi jo bilo prav tako nemogoče streti kakor fizične zakone težnosti ali smrti.

Videla je njegove zaskrbljene oči, vstala je in šla tik mimo njega, ki je ni opazil; potlej, ko sta bila dovolj daleč od drugih, mu je rekla z zateglim, malone jokavim glasom, z glasom malega otroka, ki je Honoréja zmerom pripravil v smeh, rekla, kakor bi bil prišel on z njo govorit:

— Kaj?

Začel se je smejati in dejal:

— Ne reci besede več, ali pa te poljubim, da veš, pred vsemi te poljubim!

Zasmejala se je, potlej se je spet navzela svojega žalostnega in nezadovoljnega izraza, ki ga je zabaval, in odvrnila:

— Da, da, že dobro, prav nič nisi mislil name!

In on jo je smeje gledal in rekel:

— Kako znaš dobro lagati! in nežno je dodal: »Hudobnica! hudobnica!«

Zapustila ga je in se šla z drugimi razgovarjat. Honoré je premišljeval: »Ko bom začutil, da se mi srce oddaljuje od nje, ga bom skušal pridržati tako nežno, da ona tega ne bo opazila. Zmerom bom tako nežen, tako spoštljiv. Skrival ji bom novo ljubezen, ki bo nadomestila mojo ljubezen do nje, tako skrbno kakor ji danes tajim radosti, ki jih moje telo tu pa tam uživa drugod.« (Pogledal je v kot h kneginji d'Alériouvreovi.) In on sam, on ji ne bo v napoto, če se njeno življenje usmeri drugam, v druga nagnjenja. Ljubosumen ne bo, sam ji bo označil one, ki bi jo mogli primerneje in slavneje oboževati. Potlej si je zamislil Françoise kot ženo, ki je ne bo več ljubil, pri kateri bo samo izkušeno užival vse duhovne

čare, in ločitev se mu je zdela plemenita in lahka. Besede popustljivega in sladkega prijateljstva, besede lepega usmiljenja, ki bi z njimi rad poplemenitil še ono, kar ima najboljšega, zgolj take besede bodo mehko vrele čez njegove ustnice.

Tedaj je François opazila, da je ura deset, poslovila se je in odšla. Honoré jo je spremil do vozila, jo neprevidno poljubil sredi noči in se vrnil.

Tri ure pozneje se je Honoré vračal peš z gospodom de Buivresom, čigar povratek iz Tonkina so bili nocoj slavili. Honoré ga je izpraševal o kneginji d'Alériouvreovi, ki je skoraj v isti dobi ovdovela. Bila je veliko lepša kakor François, ali Honoré ni bil vanjo zaljubljen, vendar bi jo bil rad dobil, če bi vedel, kako naj to doseže ne da bi François za to zvedela in se žalostila.

— Nič kaj se ne ve o njej, je rekel gospod de Buivres, ali vsaj nič kdo ve kaj se ni vedelo, ko sem odpotoval, zakaj, odkar sem se vrnil, še nisem nikogar videl.

— Skratka, nocoj ni bilo tam nič lažje sorte, je sklenil Honoré.

— Ne, ni sile, je odgovoril gospod de Buivres, in ker je Honoré prišel do svojih vrat, se je razgovor bližal koncu, ko je gospod de Buivres dodal:

— Izvzemši gospo Seaunovo, ki so ji vas gotovo predstavili, ker ste bili pri večerji. Če si jo poželite, zelo lahko bo šlo! Zame pa ne bi bila!

— Ali, nikdar še nisem slišal kaj takega, je rekel Honoré.

— Vi ste mladi, je odgovoril Buivres, počakajte no; nocoj si jo je nekdo pošteno privoščil, to je nepobitno, mislim. To je bil tale mali François de Gouvres. Rekel je, da je temperamentna! Ali zdi se, da ni prav lepe postave: premislil se je. Stavim, da ona prav zdajle nekje svatuje. Ali ste že opazili, da se zmerom zgodaj poslavlja?

— Odkar je vdova, stanuje vendar pri svojem bratu in ne more tvegati, da bi hišnik klepetal, češ, ponoči se vrača.

— Ali, dragi moj, od desetih do ene zjutraj je časa za marsikaj! In končno, kaj se ve? No, skoraj bo ena, pojdimo spat!

Sam je potegnul zvonec; čez trenotek so se vrata odprla; Buivres je dal roko Honoréju, ki se je mehanično poslovil, vstopil in hkratu občutil blazno potrebo, da bi se vrnil na cesto; ali vrata za njim so se že težko zaprla in mimo svojega svečnika, ki je plahutal in nestrpno čakal ob vzhodu stopnic, ni imel nobene druge luči. Ni si upal zbuditi hišnika, da bi mu odprl, in šel je gori v svoje stanovanje.

2

Dejanja so naši dobri in zli angeli, usodne sence, ki nam hodijo ob strani.

Beaumont in Fletcher.

Življenje se je Honoréju zelo izpremenilo od onega dne, ko mu je gospod de Buivres dejal one besede — podobne je bil Honoré sam tolikrat poslušal in izrekel docela malomarno — ki se jih ni mogel več otresti ne podnevi, če je bil sam, ne vso noč. Precej je bil izpraševal François, ki ga je zelo ljubila in preveč trpela ob njegovi žalosti, da bi bila sama užaljena; prisegla mu je, da ga nikdar ni varala in da ga nikdar ne bo.

Če je bil pri njej, če je prijel njene male roke, ki jim je pravil, ponavljajoč Verleinove verz:

Ročice lepe, ki boste zaprle moje oči,

če jo je slišal reči: »Bratec moj, domovina moja, ti moj najljubši,« in se mu je njen glas širil v srcu nedoločno in sladko kakor zvok domačih zvonov, tedaj ji je verjel, in če se ni počutil srečnega ko nekdanj, se mu vsaj ni zdelo nemogoče, da bi njegovo okrevajoče srce ne našlo nekoč spet svoje sreče.

Ali kadar ga ni bilo v njeni bližini, včasih celo tedaj, ko je bil pri njej, se mu je zdelo, da njene oči žare, in domišljjal si je, da se je ta svit vnel drugod — kdo ve, morda včeraj, morda bo to šele jutri — da ga je prižgal drugi; kadar se je bil udal docela telesni sli druge ženske in se je spomnil, kolikokrat se je tako udal in je vendar lahko lagal Françoisi, ne da bi jo bil prenehal ljubiti, tedaj se mu ni zdelo več smešno sumničiti, da mu tudi ona laže. Zdelo se mu je, da ji niti ni treba lagati, češ, saj ga ne ljubi, da se je poprej, preden sta se spoznala, posvečala drugim z istim žarom, ki zdaj njega žge, žar, ki se mu je zdel nevarnejši od onega, ki ga je bil on zbudil v njej, žar, ki zanj ni bil več nežen, ker jo je videl z domišljijo, ki je vse povečala.

Potlej jo je hotel izkušati in ji reči, da jo je varal; tega ni nameraval iz maščevanja ali zato, da bi tudi ona trpela kakor on sam, marveč da bi mu prav tako vračala resnico za resnico; zlasti pa, da bi v sebi ne občutil več laži, da bi se spokoril za svoje čutne slabosti, zakaj kadar si je hotel ustvariti predmet ljubosumnja, se mu je včasih zazdelo, da le svojo laž in svojo čutnost vnaša v Françoisio.

Neki večer sta se sprehajala po aveniji Elizejskih polj in takrat ji je poskusil povedati, da jo je varal. Prestrašil se je, ko je videl, da je prebledela in omahnila kakor brez moči na klop, tem bolj, ko mu je brez vsake jeze, nežno, odkrito in obupano odrinila roko, ki ji jo je približal. Dva dni je mislil, da jo je izgubil ali bolje, da jo je spet našel. Ali ta neprostovoljni, jasni in žalostni dokaz za njeno ljubezen Honoréju ni zadoščal. Če bi bil mogel dognati — kar je nemogoče — ali je bila zmerom samo njegova, bi ga vendar neznana bolelost, ki se je prikradla v njegovo srce oni večer, ko ga je gospod de Buivres spremil do vrat, ali podobna bolelost ali spomin nanjo, ta bolelost bi ga ne jenjala grizti, čeprav bi mu kdo dokazal, da je nesmiselna. Tako se zjutraj zbudimo in še zmerom trepetamo ob spominu na morilca, ki smo ga že spoznali za iluzijo svojih sanj; tako amputirance vse življenje boli noga, ki je nimajo več.

Zaman je podnevi pešočil, se utrujal na konju, na kolesu, s sabljanjem, zaman je srečal Françoisio, jo spremil domov in zvečer v njenem objemu, na njenem čelu in v njenih očeh nabiral zaupanja, miru in medene sladke nežnosti, da bi prišel domov še ves umirjen in bogat te dehteče zaloge; komaj se je vrnil, že se je pričel vznemirjati in naglo je legel, da bi zaspal, preden bi se potvorila njegova sreča, ki jo je oprezno položil v omamo nedavnih in svežih nežnosti izpred ene ure, da bi kljub noči dosegla jutro neomadeževana in slavna kakor egiptovski princ. Ali čutil je, da se mu bodo v mislih pojavile de Buivresove besede ali pa katera onih nešteti podob, ki si jih je pozneje umislil, in takrat tudi spanja ne bo več. Ni se še prikazala ta podoba, ali bilo mu je kakor da je že

vsa pripravljena, in uprl se ji je, prižgal sveče znova, bral, se silil s pomenom stavkov, ki jih je bral, samo da bi si nenehoma polnil in docela napolnil možgane; potlej bi strašna podoba ne imela niti trenutka niti prostoročka, da bi se vanje prikradla.

Ali nenadoma je videl, da je vendarle prišla in da je ne bo mogel več odstraniti; vrata njegove pozornosti, ki jo je doslej z vsemi silami izčrpaval, so se začudoma odprla, zaprla so se spet in zdaj se bo moral vso noč družiti s to strašno tovarišijo. To je bilo tedaj gotovo in sklenjeno: kakor zmerom tudi to noč ne bo mogel zaspiti niti za trenotek. No dobro; vzel je steklenico z bromidijo, izpil tri žlice, in zdaj, ko je vedel, da bo zaspal, ves preplašen, da ne bo mogel drugega kakor spati, pa naj se zgodi karkoli, je pričel spet misliti na Françoiseo z grozo, obupano in sovražno. Nameraval je izrabiti dejstvo, da ljudje ne vedo za njeno razmerje z njim, in staviti na njeno krepost glede moških, jih usmeriti k njej, opazovati, ali se bo udala ali ne; rad bi bil karkoli odkril, vse zvedel, se skril v kakšno sobo (spomnil se je, kako se je tako pozabaval, ko je bil še mlajši) in vse videl. Sprva se ne bi spotikal zaradi drugih, ko bi jo posmehljivo izpraševal — kakšen škandal, kakšna jeza! — marveč zlasti zaradi nje same, da bi videl, če bi jo drugi dan vprašal: »Ali me nisi nikdar varala?« kako bi ona ljubeče odvrnila: »Nikdar!« Morda bi se ujela v njegove zvijače in vse priznala. Po tej uspešni operaciji bi ozdravela njegova bolezen, ki ga ubija kakor bolezen zajedalka ubija drevo (da se je pogledal samo v ogledalo, ki ga je nočna sveča medlo osvetljevala, bi se lahko prepričal o tem). Ali pa tudi ne, zakaj podoba bi se zmerom povračala; koliko močneje in učinkoviteje, tega niti ni utegnil več razmisliti.

Potlej je nenadoma pomislil nanjo, na njeno dražest, na njene nežnosti, na njeno čistost in najraje bi se bil razjokal ob misli, da jo je hotel še vdrgič razžaliti. Kaj takšnega, pa predlagati veseljaškim tovarišem!

Kmalu je začutil vsesplošni drget, omedlevico, ki se te poloti par minut preden zaspíš po bromidiji. Nenadoma ni videl ničesar več, ne sna, ne razburjenja, in med svojo zadnjo mislijo in med tole si je rekel: »Kako, ali še nisem spal?« Toda ko je videl, da je dan, je spoznal, da je po bromidiji spal šest ur, ne da bi se spočil.

Počakal je, dokler se mu zbadanje v glavi ni nekoliko pomirilo, nato je vstal in se zaman trudil, da bi si z mrzlo vodo in z gibanjem povrnil malo barve v lica, bal se je, da bi se Françoisei s tem bledim obrazom in izmučenimi očmi ne zdel preveč grd. Ko je bil odšel z doma, je zavil v cerkev in tam je molil, truden in sklonjen, molil z zadnjimi obupanimi močmi svojega upognjenega telesa, ki bi se rado spet zravnilo in pomladilo, molil iz vsega svojega bolnega in starajočega se srca, ki bi rado ozdravelo, molil iz vse svoje duše, ki je bila vsa zasopla in razdražena in si želela miru. Komaj pred dvema mesecema je prosil Boga, naj se ga usmili, da bi Françoiseo zmerom ljubil, zdaj pa je molil prav tako silovito, prosil z ljubeznijo, ki se je nekoč zbala smrti in hotela živeti ter se je zdaj prestrašila življenja in moledovala za smrt, prosil Boga, naj se ga usmili, da Françoisee ne bo več ljubil, da je vsaj za dolgo ne bi ljubil, da je ne bi ljubil za zmerom, da bi si jo mogel misliti v objemu drugega, ne da bi trpel, zakaj vedno si jo je prikazoval le v objemu drugega. In če bi si tega ne umišljaj več, bi na to morda pomislil brez bolečine.

Potlej se je spomnil, kako se je bal, da je ne bi vedno ljubil, kako si je nato vgrebel v spomin njena lica, ki se mu ponujajo v poljub, njeno čelo, njene male roke, njene resne oči, njene oboževane poteze, samo da bi jih nič ne moglo več izbrisati. In pomislil je, da bi jih sla drugega predramila iz sladkega miru, ali na to ni hotel več misliti in vendar je še bolj trdovratno zagledal njena lica, njeno čelo, njene male roke — oh, njene male roke, tudi te! — njene resne oči in njene osovražene poteze.

Odslej — sprva se je sam prestrašil, da je krenil na to pot — ni več zapustil Françoisée, vohunil je po njenem življenju, jo spremljal na obiske, hodil ž njo po opravkih, jo čakal po celo uro pred trgovinami. Če bi bil mogel pomisliti, kako jo dejansko ovira, da bi ga varala, bi se bil temu nedvomno odpovedal, ker bi se bal, da se ji ne zagnusi. Ali ona je vse to dopuščala, veselilo jo je, da ga ima zmerom pri sebi, in ta radost ga je polagoma osvajala, ga navdajala z zaupanjem in z neko gotovostjo, ki mu je noben dejanski dokaz ne bi mogel dati — podobno bolnikom, ki bolehajo na halucinacijah in jih včasih ozdraviš, če jih prisiliš, da se z roko dotaknejo naslonjača in žive osebe, ki sta na mestu, kjer vidijo fantom; tako uničiš fantom stvarnega sveta s stvarnostjo samo, ki ga izpodrine.

Tako si je Honoré vse Françoiséeine dneve napolnil in osvetlil z nekimi opravki ter s silo krotil one praznote in sence, koder so se zahrbtno skrivali slabi duhovi ljubosumnja in dvoma, ki so ga vsak večer napadali. Pričel je spet spati, njegove boli so se javljale redkeje in ne za dolgo, in če jo je poklical, ga je nekaj trenutkov njene prisotnosti pomirilo za vso noč.

3

Duši se moramo docela prepustiti, zakaj tako lepe in tako magnetične reči kakor so ljubezenski odnosi moremo presaditi in nadomestiti le še z lepšimi in vzvišenejšimi.

Emerson.

Salon gospe Seauneove, rojene kneginje de Galaise-Orlandes, ki smo jo v prvem delu te povesti imenovali z njenim krstnim imenom Françoisée, je še danes eden najizbranejših salonov v Parizu. V družbi, kjer bi jo vojvodski naslov pomešal med toliko drugih, je bleščalo meščansko ime kakor krasni obraz lepotilni oblič; in v zameno za naslov, ki ga je izgubila v zakonu z gospodom Seauneom, si je pridobila posebno prednost, da se je sama odpovedala visoki slavi za prirojeno domišljijo, za bele pave, za črne labode in za bele vijolice.

Letos in lani je gospa Seauneova veliko sprejemala, vendar pa je bil njen salon zaprt vsa tri leta poprej, to je, po smrti Honoréja de Tenvresa.

Prijatelji, ki so se veselili, da sta se Honoréju polagoma vračala zdravje in dobra volja, so ga zdaj zmerom srečavali z gospo Seauneovo in pripisovali so njegovo okrevanje temu razmerju, ki je bilo zanje še docela novo.

Komaj dva meseca po popolnem ozdravljenju Honoréjevem pa se je pripetila ona nezgoda na aveniji Bulonjskega gozda, kjer mu je splašen konj polomil obe nogi.

Nezgoda se je primerila prvo sredo v maju, v nedeljo se mu je vnela trebušna mrena. V pondeljek je Honoré sprejel zakramente in še ta pon-

deljek je ob šestih zvečer izdihnil. Ali od srede, dneva nezgode, do nedelje zvečer, je bil edini, ki je vedel, da je izgubljen.

V sredo okrog šeste je po prvem obvezovanju prosil, naj ga puste samega, čeprav so mu pokazali posetnice oseb, ki so prišle vpraševat po njem.

To jutro, bilo je že več ko osem ur odtlej, je hodil po aveniji Bulonjskega gozda. Lagodno je dihal sončni zrak, ki se je mešal z rahlo sapo, ženske oči so mu mimogrede in za trenotek sledile, ko se je lahkotno izmikal dirjajočim iskrim konjem, lep in razposajen, in naglo izginil, ko se je naslajal ob jutranji svežini z žejnimi in vlažnimi ustnicami, in spoznal je, da se ženske oči prav tako vesele sonca in sence, kamnov, zapadnega vetra in dreves, ki so bila veličastna kakor dobro raščeni moški, spočita kakor ženske, ki so pravkar zaspale, bleščeče in nepremične.

Potlej je pogledal na uro in se obrnil in nato se je zgodilo. V trenutku mu je konj, katerega ni opazil, polomil obe nogi. Zdelo se mu je, da bi ta sekunda nikakor ne morala biti prav takšna. V tej isti sekundi bi bil lahko malo bolj vstran, ali malo bliže, ali pa bi konja morda pridržali, ali lahko bi šel dež in vrnil bi se bil prej, ali, če ne bi bil pogledal na uro, bi se ne bil obrnil, marveč šel naprej do vodopada. Ali čeprav bi vsega lahko ne bilo in bi si za trenotek lahko domišljjal, da so samo sanje, je bilo to vendar nekaj realnega, kar se je tikalo njegovega življenja, ne da bi volja mogla kaj izpremeniti na tem. Noge so mu bile polomljene in v trebuh je bil ranjen. Oh, nesreča sama na sebi ni bila nič posebnega, spominjal se je, da še ni teden dni, ko so med večerjo pri doktorju S...u govorili o C...ju, ki ga je splašen konj prav tako ranil. Ko so doktorja vprašali po njem, je dejal: »Slabo je z njim.« Honoré je vztrajal, vpraševal o rani, in doktor je odgovoril nežno, pedantno in melanholično: »Saj ni le rana, vse skupaj je tisto, sinovi mu nagajajo, položaj mu ni več tak ko nekdaj, napadi po časopisju so ga strli. Morda se motim, ampak z možem je obupno.« Tako je dejal doktor, ki se je počutil docela drugače, ki je bil zdrav, inteligenčen in znamenit ko še nikoli, prav kakor je Honoré vedel, da ga Françoise ljubi zmerom bolj in da so se ljudje sprijaznili z njunim razmerjem in se uklonili njuni sreči, kakor se niso nič manj uklonili veličini Françoiseinega značaja; in žena doktorja S...a, vsa ginjena nad svojim predstavami o Cé...jevem žalostnem koncu in zapuščenosti, si je zaradi zdravja in zaradi zdravja svojih otrok prepovedala tako zelo misliti na žalostne dogodke in pogrebe, in vsakdo je ponovil vzdajnič: »Ubogi C..., slabo je z njim«, in pogoltnil zadnjo čašo šampanjca, vesel, da jo lahko izpije, zakaj »njim« pa je prav dobro.

Ali vendar ni bilo prav tako ko prej. Honoré, ki se je zdaj ves pogreznil v svojo nesrečo kakor se je često v nesrečo drugih, se ni mogel več umiriti. Čutil je, kako se mu izmikajo tla dobrega zdravja, koder rasejo naši najvišji sklepi in naše najlepše radosti kakor hrasti in vijolice koreninijo v črni in vlažni zemlji, in spotikal se je neprestano v samega sebe. Pri oni večerji, ki je nanjo mislil Honoré, je rekel doktor o C...ju: »Že pred nezgodo in po onih napadih v časopisju sem srečal C...ja, bil je ves zelen v obraz, oči so se mu vdrle in glavo je imel vso nemarno.« In doktor se je s svojo znamenito, spretno in lepo kretnjo pogladil po rožnatem in polnem obrazu, po svoji fini in skrbno negovani bradi in vsakdo je veselo pomislil na svoje dobro zdravje, kakor si gospodar

zadovoljno ogleduje najemnika, ki je še mlad, miroljuben in bogat. Honoré pa se je ozrl v ogledalo in se ustrašil svojega »zelenega obraza« in svoje »nemarne glave«. In precej se je zbegal, češ, doktor bi se o njem prav tako malomarno izrazil kakor je povedal o C...ju. In ljudje, ki bi prihajali k njemu polni usmiljenja, bi se dokaj naglo obrnili vstran kakor od predmeta, ki jim je nevaren, in nazadnje bi se pokorili ugovorom svojega dobrega zdravja in svoje sle za življenjem in srečo. Potlej so mu misli prešle na Françoisa in nehote je povešal rame in glavo, in kakor po božjem navdihnjenju je spoznal, neizmerno žalosten in pobit, da se ji mora odreči. Občutil je klavnost svojega otroško slabotnega telesa z resignacijo bolnika in globoko žalostno in kakor velikokrat v življenju se sam sebi zasmilil in ves raznežen je videl samega sebe kot prav drobnega otroka in najraje bi se bil razjokal.

(Konec prihodnjič).

Poslovenil Filip Kalan.

P O R O Č I L A

KNJIŽNA POROČILA

François Mauriac: Kačja zalega, roman. Prevedel dr. Tone Bajec. Založila Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani.

Spočetka knjiga obeta, da bo prinesla analizo nesoglasja med dvema zakoncema in poiskala vzrok, zakaj se dva človeka, ki sta se zvezala v soglasju in prostovoljno, pozneje drug drugemu odtujita in si postaneta takorekoč sovražna. Ker upamo to zvedeti, nas priklepa zgodba starega odvetnika Louisa, potomca kmetov, ki se v pomanjkanju ljubezni in v mržnji do družine zateka k svojemu delu, zlasti pa k premoženju, s katerim se skuša maščevati nad rodbino, hoteč jo razdediniti, in zanima nas njegova žena, meščanka, ki se je zaprla pred svojim brezčutnim možem v molk, pridobila na svojo stran otroke in vnuke, s katerimi tvori strnjeno sovražno črto proti skopuškem družinskemu glavarju, ki jim hoče z razdedinjenjem uničiti eksistenco. Ali to zanimanje začne kmalu popuščati. Avtor, ki spočetka bežno poda za enega izmed vzrokov nesoglasja stanovsko razliko zakoncev (on še skoro kmet, ona meščanka), se pri nadaljnjem raziskavanju zadovolji z iznajdbo, da sta se odtujila drug drugemu zato, ker mu je ona, Iza, kmalu po poroki v zakonski postelji povedala, da je bila prej zaročena z nekim Rudolfom, ki jo je zapustil. To mu je razodela s takim zanosom, da je moral Louis spoznati, da se Iza ni bila poročila z njim čisto iz ljubezni, marveč iz strahu, da ne bi ostala samica. Njeno izpoved je poslušal sicer mirno, a ker je že od mladosti živel v mučni misli, da ne more ugajati nobeni ženski, se je zdaj začutil prevaranega in ogoljufanega. Ni bil sicer ljubosumen, ali pojavila se je stena nezaupanja. — Na prvi pogled je res vse to pravilno in utemeljeno, ali, če si zgodbo natančno ogledamo, je to razočaranje vendarle premajhno, da bi moglo biti samo odločilno za vse njuno življenje.

Pisatelj nam prikaže Louisa kot duhovno visokega človeka, izobraženega, sijajnega advokata, moža z uspehi, od katerega bi pričakovali, da bo gotovo prej ali slej premagal odpor, ki je zrasel v njem zgolj iz užaljenosti. Pri tem moramo upoštevati zlasti to, da je povest pisana v obliki dnevnika, ki ga piše Louis, da je torej ta mož tista oseba, kateri avtor polaga v usta svoja lastna nepristranska življenjska opazovanja in svoje lastne moralne nazore. Taki osebi bi zlasti ne smelo uiti vprašanje, zakaj mu je Iza tisto usodno noč z zanosom pripovedovala o Rudolfu; ali je bil to zgolj

naiven čustven spomin osemnajstletnice na onega, ob katerem se je razočarala, ali pa je bila to nehotena brutalna izpoved žene, ki se v moževem obsevu spominja pričakovanja, ki se ji ni uresničilo? Šele z odgovorom na to vprašanje bi našli pot v Izino notranjost, v njen značaj; izvedeli bi zlasti, kaj bi ona smela zahtevati od življenja, kako velika je bila njena tenkočutnost in v koliko se je zavedala svojih nagnjenj. Če je bila ta njena izpoved prvo (kar menda avtor misli), potem ni v skladu z Louisjevim visokim značajem in z njegovo občutljivostjo, da bi tega takoj ne čutil in videl, ako pa je bilo drugo (kar je verjetneje), potem je dala ona le izraza svojemu nezavednemu občutju, da se docela ne ujemata, bodisi telesno ali duševno, in ga je s tem, ker jo je ljubil, razžalila in odbila. Tega vprašanja, ki bi morda edino lahko razjasnilo vzrok njuni medsebojni mržnji in pravilno obsvetilo značaja obeh zakoncev, avtor seveda ne da izgovoriti svojemu bistrovidnemu junaku. V raziskavanju disharmonije preskoči vzrok in začne analizirati posledice. Zakaj mržnja do žene, do otrok, lov za bogastvom, skopost, želja po maščevanju, vsa ta kačja zalega v Louisjevem srcu je šele, kakor je razvidno iz knjige same, posledica ljubezenskega nesoglasja, ne pa vzrok. Ker Mauriac vsega tega ne vidi, ali pa ne upošteva, skuša rešiti problem drugače. Izin karakter pusti skozi in skozi tako nejasen, da na koncu o njej skoro prav nič ne vemo. Spočetka menimo, da je nerahločutna, povprečna meščanka, pozneje izvemo, da je dobra mati, na koncu šele, po njeni smrti, pa, da je bila tudi dobra kristjanka, da je moža ljubila in da je bila nanj, ko jo je varal, celo ljubosumna. Toda vsega tega avtor ne utemelji, marveč samo pove. Vsaj približno tako je tudi z Louisjem. Pisatelj meni o njem, da je zelo tenkočuten in prodoren, da pa mu kačja zalega v njegovem srcu brani spoznati preprosto resnico. Slika nam ga, kako sovraži malenkostne nakane svoje družine, ki hoče za vsako ceno do njegovega denarja, kako zaničuje površno vernost svoje okolice in kako premišljuje, kam naj dene premoženje, da ga ne bodo prejeli njegovi osovraženi potomci. Sklene ga zapustiti svojemu nezakonskemu sinu in se odpelje k njemu v Pariz. Toda, ko spozna, da je ta nevreden tolikega bogastva in da ga tudi sam ne more več napraviti, sklene, da bo določil nezakonskemu sinu samo visoko rento, drugo pa... Tedaj izve, da mu je nenadoma umrla žena. Ob njenem mrtvaškem odru se zave, da je odšla, ne da bi ga bila kdaj razumela. Po pogrebu razdeli premoženje med svoja otroka. Ko zdaj nima ničesar več in ko spozna, da ga je pokojna Iza vendarle ljubila, se naseli v njem mir, gnezdo kač je premagano. Zdaj je prost in zagleda resnico. Mauriac mu položi v usta teorijo: vzrok, da se ni mogel zblížiti z Izo, da je sovražil svoje otroke, je bil v tem, da se je preveč oklepал kačjega vozla v svojem srcu; nikdar ni mogel iskati človeškega bistva onkraj sovražnosti, maščevalnosti in skoposti. Če bi človek ne gledal samo površja svojih soljudi, in če bi se potrudil do notranjosti svojega bližnjega, bi odkril v njem pravo bistvo in bi ga vzljubil. — Nedvomno v nekem pogledu pravilen nauk ali vprašanje je, če bi mogel biti za Izino in Louisjevo razmerje res veljaven. Nikjer v povesti ni namreč utemeljeno, da bi bila ona njemu res lahko primerna družica, ali on njej primeren drug. Niti sklepati tega ne moremo, ker je pisatelj lastnosti obeh značajev premalo jasno začrtal. Postavimo samo za primer, da je bila Iza duševno premalo tenkočutna, pretopa, da bi se mogla prilagoditi njegovemu čustvovanju in razumeti njegovo odkritosrčnost; kaj bi Louisju v tem primeru pomagalo, če bi pogledal preko kačje zalege v njeno bistvo? Razumel bi jo, brez pridržka ljubil pa gotovo ne. Da se razneži ob njenem spominu, nas pri tem ne sme prav nič motiti; zakaj, ko je mrtva, ne more od njega ničesar več zahtevati in on od nje ničesar več pričakovati. Zavest, da ga je ljubila in malo razumevanja mu zdaj, ko je star, lahko zadostujeta, da ji ohrani čustveno zvestobo. To naše mnenje potrjuje v povesti tudi avtor sam. Ko Louis razmišljuje o svoji hčerki Genovefi in vidi, da je omejena, ter da ne more

razumeti niti najpreprostejših življenjskih zakonov, pravi: »...z neko vrsto neumnosti se ne morem družiti. Lahko se približaš človeški duši prek zločinov, prek najzavržnejših napak, prostaštvo pa je nedostopno.« On da hčeri svoje premoženje, pozna jo, razume, ne more pa je ljubiti. Razumevanje ni vselej ljubezen, zlasti pa ne erotična.

Ako zaključimo: s povestjo je pisatelj načel važno in pereče vprašanje o vzrokih disharmonije med dvema zakoncema. Pokazal je, kako sta se dva človeka nenadoma drug drugemu odtujila, kako se je mož potem zaprl v svoj svet dela, skopuštvu in maščevalnosti, kako se je žena navezala na svoje otroke in vnuke in jih naščuvala proti očetu, ter da je to neznosno družinsko razmerje končala šele starost, oziroma smrt. To je zgodba, napisana v neepični obliki dnevnika, zgodba in nič več. Razlaga na koncu knjige, zakaj se nista mogla zblížati, je z vsemi dobrimi nauki premalo utemeljena in neprepričevalna.

Prevod se bere gladko in kaže, da je skrbno izdelan. Oprema knjige je okusna.

Mirko Čoš.

R A Z N O

PESNIK V OČEH SODOBNIKOV

Za sedemdesetletnico Gabriellea D'Annunzia je italijanski publicist Camillo Antona-Traversi izdal v založbi Casa del Libro v Rimu zanimivo in čisto svojsko življenjepisno delo z naslovom Curriculum Vitae. Knjiga je sestavljena iz samih časopisnih izrezkov, iz člankov, iz raznih povzetkov znamenitejših razprav o pesniku, iz kritik, iz njegovih avtobiografskih izjav in za označbo osebnosti važnih raznih izrekov iz pesnikovih del. Z občudovanja vredno natančnostjo, vztrajnostjo in požrtvovalnostjo je pisatelj zasledoval burno in raznoliko življenje pesnikovo, bodisi literarno, bodisi politično, v kolikor ga je javnost spremljala. Brez vsake suhote in z natančnostjo, ki jo pogrešamo pri podobnih delih, nam avtor osvežuje spomine in nam razkriva nešteto zanimivosti, ki nas privlačujejo v toliko bolj, v kolikor se v njih kaže vsa smešna nestalnost in prehodnost človeških sodb, enodnevnost javnega mnenja, svetohlinska radost, s katero spremlja posamezne dogodke te ali one vrste v življenju človeka, ki je vse življenje moral stati v sredi javnega zanimanja. Dokumenti tega javnega mnenja nam kažejo D'Annunzиеvo fiziognomijo in podošo tako, kakršno si jo je ustvarila kolektivna rodbinska kronika sveta, ki so jo zanimale predvsem posebnosti, čudaštva in škandali. Literarna slava, ki so mu jo pač vsi dajali, je tonila v tej žvenketajoči spremljavi njegovih debat s policijo, njegovih erotičnih ekscesov, prahu, ki je vstal po svetu, ko so bila njegova dela postavljena na indeks. Ta mala kronika je zanimiva zato, ker nam kaže pesnika takega, kakor ga je v teh dobah gledalo široko občinstvo in je dragocen donos za psihologijo umetnostnega zanimanja širših ljudskih plasti. Iz nasprotstev, ki jih čutimo v vsem tem konglomeratu časnikarskih pomnoževanj raznih smešnih in absurdnih podrobnosti iz njegovega zasebnega življenja in v nebitvenem poudarjanju nepomembnih dejstev, šele vidimo, kako umetnikova osebnost rase in živi neodvisno od vseh teh malenkosti malega sveta ter se razvija samotna v smeri, ki ji je določena po njenem poslanstvu. In to je prav za prav največja vrednost Traversijeve knjige.

Mirko Javornik.

O KNJIGI

Pod naslovom »Knjiga kot svetinja in kot uporabni predmet« razvija Ferdinand Gotter v »Die literarische Welt« (17. marca 1933) sledeče misli: Oba pola, med katerima se giblje vse, kar se piše in tiska, sta to: svetinja in uporabni predmet.

Za tem stoji še globlje in splošnejše nasprotje: beseda kot čar in beseda kot sporočilo. Znanost podpira obe mnenji enako. Prva beseda pračlovekova je bila lahko klic na pomoč človeka, ki je bil v stiski, ali pa le preprosto glasovno sporočilo o nečem, kar je videl: beseda kot uporabni predmet. Lahko pa je to bila tudi čarovna beseda, ki je premikala skale, klicala studence na dan, gnala iz drevja sadove in privabljala živali na milje daleč: magična prabeseda, ki se je po votlinah spajala s postavami na risbah na način, ki nam ni znan. In potem je bil tudi Logos evangelista Janeza, ki »je bil v začetku« in Platonova »ideja, prapodoba vsega bitnega«. In tretjič je pa še združitev obojega, nerazgonetljivost, ki se imenuje »življenje« premoščanje tega nasprotja, pesnitev. Tako je tudi tiskana knjiga, ki jo vzamemo v roko, vedno zagonetka: pa naj bo tudi samo politična vsakdanja brošura ali časopisni podlistek, če dela s sredstvi zaprepaščanja, sugestivnega jezikovnega oblikovanja ali kakršnegakoli učinkovanja, se vedno opira na ta čar magične besede. Življenje pa združuje oboje in celo najpreprostejši bralec, ki leži na zofi in prebira svojo plažo, med branjem brez napa premosti najgloblji prepad, ki ga pozna človeški duh: prepad med magijo in razumom, med učaranostjo in razumetjem, med iracionalizmom in racionalizmom. Tisto, za kar se človeštvo s krvjo in solzami bori stoletja in stoletja, to se vsak dan in vsako uro rešuje posamič z velikim sredstvom in orodjem življenja, s knjigo. V ljudstvu, če ga ne gledamo kot slučajen pojav, temveč v Goethejevem smislu »ljudskosti« — v njem nahajamo to globoko enotnost razuma in čarovnosti. Tu stoji v sekundi stoletij pravljica, bajka ob starem rotulu, prav tako pa tudi jasna preračunanost, trdni kmečki razum, trgovska kalkulacija, skopobesedna, vsevedna treznost delavčeva. Zgodovinska ljudskost, ne aktualna epizoda kakega ljudstva, je prava podoba človeka, v njej spoznavamo človeka kot vedno trajajoče bitje, kot del umetnega življenja na tem svetu: in ljudstvo in knjiga stojita tako v najožjem odnosu drug poleg drugega, zakaj tudi knjiga išče človeka kot vedno trajajoče bitje, kot del večnega zemeljskega življenja, in po njem išče tudi to življenje samo. V to prvo nasprotje se sili drugo, ki ima tudi opravka s knjigo: izbranost in splošnost. Prapodoba izbranosti je čarni kralj pri najstarejših ljudstvih, bog v človeški podobi, blagoslovljen s skrivnostnim znanjem in vednostjo kot podoba zvezdnega neba in narave. Njemu nasproti pa stoji vednost praljudstva, ki se dviga še nadenj: ker spoznava pristnost ali nepristnost njegovega čara in mu pošilja papigina jajca, znamenje njegovega žrtvovanja, kadar njegovi čari odpovedo. Tako je tudi izbrana knjiga del ljudstva, čeprav se zdi, da stoji daleč od njega. Kajti nesmrtnost kake knjige je vedno trajajoči plebiscit sto in sto generacij in milijonov ljudi, od katerih niti vsak tisoči natančno ne pozna dela in moza, pa vendar hote ali nehotе soglasuje o njuni trajnosti na podlagi spoznanja, ki ni spoznanje, temveč nekaj višjega: Glasuje se prav za prav o tem, kaj se je iz njegovega dela izlilo v vse čase, kaj izžareva, glasuje se o njegovi auri — o njegovem čaru. V teh stvareh se razmere ne spreminjajo, današnja ljudstva spoznavajo, povišujejo in žrtvujejo svoje pesnike, kakor je praljudstvo to delalo s svojim magičnim kraljem. Toda konec koncev, kaj pa je pesnik drugega kakor skrivna vsota svojega naroda. Kaj je Dante? Kaj je Goethe? Da, če gremo do meje skrajnosti: kaj je kak Baudelaire in kak Mallarmé? Neizrečena, neizrekljiva, upodobljena skrivnost svojega naroda. To je knjiga kot svetinja in najsvetejše je tista največja skrivnost, ki jo je ustvaril kak narod v celoti... Po knjižnicah gredo knjige od rok do rok, prebrane, zamazane, razcunjane končajo kdo ve kje, — v podzemski železnici in v tramvaju preleti človek v naglici in površno nekaj strani — toda ena knjiga leži tudi na oltarjih cerkva in ne samo krščanskih. Kdor si predstavlja to neizmerno razdaljo, ta ve nekaj o neizmerni mnogoličnosti, o silnem področju knjige. Ta sluti neizčrpnost in neizmernost te male besedice: knjiga.

Mirko Javornik.

ALI VESTE

da je znani francoski politik G. Doumergue izdal zadnje čase novo esejistično knjigo z naslovom »Le Christ à la face dressée« (Kristus z obrnjenim obrazom).

da je v založbi Zsolnay na Dunaju izšla nova zbirka pesmi Paule v. Preradović »Dalmatinische Sonette« in da je pisateljica potomka znane hrvatske pesniške rodbine Preradovićev, pa piše samo v nemščini. Dosegla je tudi pri nemški kritiki s svojimi pesmimi dosti uspeha.

da je bil letošnje knjižno sezono najboljši grški roman socialni roman mladega Angela Terzakisa z naslovom »Desmotes« (Ljudje v verigah). Delo je socialno občuteno in je med prvimi grškimi romani te vrste sploh.

da sta bila tekmeča za letošnje italijansko državno knjižno nagrado, ki znaša 50.000 lir (približno 200.000 Din), dva tekmeča, ki sta si ne le literarna, temveč tudi politična nasprotnika, namreč Mussolini in Giovanni Papini. Prvi z življenjepisom svojega rajnega brata »Vita di Arnaldo«, drugi pa z življenjepisno-kulturno knjigo o Danteju »Dante vivo« (Živi Dante). Mussolini je napravil pomenljivo in lepo gesto, umaknil se je sam iz tekme, ker mu je bila nagrada kot državnemu prvaku itak zagotovljena in jo je prepustil svojemu nasprotniku, ki ga tudi sam priznava za večjega v italijanski književnosti, kakor pa je on.

da je letošnje francosko nagrado »Prix Renaissance« dobil Elian J. Finbert, sin judovskih staršev ruskega pokoljenja, ki se je rodil v Kairu in so ga vzgajali v francoskem duhu po samostanskih kolegijih. Med svetovno vojno se je boril v angleški armadi na belgijski fronti, potem pa je bil urednik več revij za širjenje francoskega duha po Orientu. Nagradili so mu delo »Le fou de Dieu« (Božji norec), čigar dejanje se dogaja v Aleksandriji, križišču vseh ras sveta, in ki ga prepleta težka muslimanska in orientalsko-židovska mistika. Torej je, kakor vidimo, po svoji preteklosti pač najbolj usposobljen za kako literarno nagrado Pan-evropske Unije, seveda če bi se ta utegnila spomniti na to.

da so pri zgodovinskem sežiganju knjig na Opernem trgu v Berlinu letošnjega maja zažgali po uradnih podatkih nič manj kakor 200.000 knjig. V resnici so jih pa sežgali mnogo manj. To pa vse iz znane nemške varčnosti. Mladi in vneti čisti stili nemškega duha so večino knjig rajši prodali papirnicam in tako nekaj dobili za svoje težko delo. Samo prej so se prepričali, da so papirnice knjige res uničile tako, da ne bi več mogle oskrunjati nemškega očiščenega duha.

da je v Parizu izšla antologija sportne lepe književnosti, pesmi, proze itd. »A la Gloire de football« (V slavo nogometa), ki jo je uredil Jean Giraudoux. Vsi so-trudniki so ob izidu knjige priredili sportne tekme, ker se tudi sami dejansko bavijo s sportom. Tekme so se vršile v teku, v tenisu, v skokih itd. Na 500 metrov je zmagal pesnik Pierre Bost, na 100 m Jean Silvain. Pisatelj Jean de Letraz je v tenisu premagal Jeana Fayarda. Vodja in tehnični načelnik vsega meetinga je bil najstarejši francoski potopisni in sportni pisatelj in dramatik Tristan Bernard, ki je bil v mlajših in bolj mršavih letih navdušen tekač in znan kolesarski tekmovalce. Zanimiva bi bila taka tekma tudi pri nas in bi najbrž vzbudila več zanimanja za književnike, kakor pa izdajanje pesmi in knjig.

da bodo v Stockholmu osnovali filmsko akademijo, kjer bodo sodelovali vsi znani švedski filmski tvorci, ki so nekdanj švedsko filmsko umetnost dvignili na precej zavidno stopnjo, pa jo je pozneje ameriška konkurenca kakor vsako drugo popolnoma uničila.

da je...

Nabral Mirko Javornik.

Za konzorcij in uredništvo: Janez Žagar. — Za tiskarno Merkur: Otmar Mihalek, oba v Ljubljani.

**Salda-konte, štrace, journala,
šolske zvezke, mape, odjemal-
ne knjižice, risalne bloke itd.**

nudi po izredno ugodnih cenah

***Knjigoveznica
Jugoslovanske
tiskarne***

***v Ljubljani
Kopitarjeva 6
2. nadstropje***

Tiskarna Merkur

trg. ind. d. d.

Ljubljana

Gregorčičeva ulica 23

Telefon št. 25-52

se priporoča za cenj. naročila, ki jih bo iz-
vršila hitro, lično in po zmerni ceni. Tiska
knjige, brošure, časopise, revije, kuverte,
memorande, račune, letake, lepake, posetne
karte, letna poročila, vstopnice, vabila itd.
v eni ali več barvah.

V lastni založbi izdaja: »Trgovski list«, »Službeni list kraljevske
banske uprave Dravske banovine« in »Zbirko zakonov in uredb«,
katere seznam Vam na željo dopošlje